

Labinska Republika 1921. - 2021.: Od povijesnog događaja do obilježavanja stote obljetnice

Štingl, Groucho Bono

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:523608>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

GROUCHO BONO ŠTINGL

**LABINSKA REPUBLIKA 1921. – 2021.: OD POVIJESNOG DOGAĐAJA DO
OBILJEŽAVANJA STOTE OBLJETNICE**

Diplomski rad

Pula, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma „Dr. Mijo Mirković“

GROUCHO BONO ŠTINGL

**LABINSKA REPUBLIKA 1921. – 2021.: OD POVIJESNOG DOGAĐAJA DO
OBILJEŽAVANJA STOTE OBLJETNICE**

Diplomski rad

JMBAG: 0275043412, redoviti student

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Etnografija industrije

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnologija i antropologija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Andrea Matošević

Pula, rujan 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Groucho Bono Štimpl, kandidat za magistra Kulture i turizma ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljeni način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

88

U Puli, rujan 2022.

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

Ja, Graucho Bono Štengl dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom Labinska republika 1921.-2021.: od povijesnog događaja do obilježavanja stote obljetnice

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, rujan 2022.

Potpis

Sadržaj

1. UVOD	1
2. UTJECAJ ITALIJE NA ISTRU POČETKOM 20. STOLJEĆA	3
2.1. Denacionalizacija i začeci antifašizma u Istri.....	4
3. SOCIJALNO-POLITIČKA SITUACIJA NA LABINŠTINI POČETKOM 20. STOLJEĆA	6
3.1. Sloga radničke klase Labinštine na početku 20.st.	8
3.2. Regionalne političke stranke	9
3.3. Radnički centri u tadašnjoj Istri.....	10
4. LABINSKA REPUBLIKA 1921.	11
4.1. Sudski proces.....	13
4.2. Presuda	16
4.3. Lica Labinske republike	18
4.3.1. Giovanni (Ivan) Pippan	18
4.3.2. Giovanni Tonetti.....	20
4.3.3. Francesco Da Gioz	22
4.3.4. Dagoberto Marchig.....	24
5. LABINSKA REPUBLIKA 2021.	26
5.1. Labinska republika u Labinskoj Komuni – pregled izdanja iz 1981.	28
5.2. Stota obljetnica Labinske republike	40
5.3. Analiza dokumentarnog filma "Labinska republika: stvarnost iza legende"	44
5.3.1. Intervju sa scenaristom filma.....	46
6. ZAKLJUČAK	54
POPIS LITERATURE	56
POPIS PRILOGA	59
Sažetak	63
Summary	64

1. UVOD

Tema ovog diplomskog rada usko je vezana uz samog autora koji je odrastao u Labinu, malenom gradiću istočne Istre na čijem se području prije stotinjak godina odigrala najpoznatija rudarska pobuna u ovom dijelu Europe – tzv. Labinska republika. Kao što sam naziv rada govori, za razliku od prethodnih radova napisanih na ovu tematiku ovaj diplomski rad povezuje aktualno s prošlim, tj. opisuje nedavnu stotu obljetnicu zajedno sa samim događajem. Rudari i njihovo nasljeđe su općenito od velike važnosti za Labinštinu, dok je legenda Labinske republike odjeknula i mnogo šire.

Diplomski rad koncipiran je u šest poglavlja. Uvodno poglavlje služi kao vodič kroz rad, govori o motivu za odabirom teme, metodologiji i pristupu radu te pobliže upoznaje čitatelja s konceptom glavne teme.

U drugom poglavlju se opisuje ona negativna strana talijanskog utjecaja na teritoriju Istre; zatiranje nacionalnog identiteta i odgovor na represiju – buđenje antifašističkog duha među lokalnim stanovništvom.

Treće poglavlje je usko povezano s drugim i shvaćanju Istre iz tog perioda pridodaje i političku konotaciju s naglaskom na Labinštinu te su navedene tadašnje dominantne političke stranke i njihovo djelovanje. Jedna od ključnih riječi u radu je "radništvo" te se u trećem poglavlju također govori o radničkoj situaciji u tadašnjoj Istri.

Četvrto poglavlje je posvećeno Labinskoj republici, događaju čiji stoti jubilej je glavni povod pisanju ovog diplomskog rada. Opisuje se tijek (radničke) pobune od njenog začeca do kraja, sudski proces i presuda pobunjenim rudarima kao posljedica te su predstavljeni glavni akteri.

Na početku petog poglavlja su prikazani članci Labinske komune iz 1981. godine koji spominju 60. obljetnicu Labinske republike. Ta obljetnica je bila značajno medijski popraćena i služi kao dobar prilog shvaćanju izvorišta lokalnog ponosa vezanog za rudarsku baštinu općenito kroz godine. Prilikom pretraživanja arhiva labinskog Narodnog muzeja autor rada je pronašao najviše materijala upravo iz tog razdoblja, stoga je odabir 60. obljetnice kao uzorka analize između Labinske republike i njene stote obljetnice bio logičan izbor. Međutim, glavni razlog zašto je odabrana šezdeseta obljetnica je stoga što se te godine u Labinskoj komuni ističe kolumna Liliane Vale pod nazivom "Govore sudionici 'Labinske republike' ", a čiji naslov sam govori o posebnosti kolumne. Neki od tada živućih sudionika slavne pobune prenijeli su svoja svjedočanstva i čitateljima pružili uvid u zbivanja iz prve ruke.

Govoreći o lokalnom ponosu nad spomenom Labinske republike, peto poglavlje se bazira upravo na obilježavanju stote obljetnice tog slavnog događaja iz 1921. godine te je opisan doprinos lokalne zajednice. U petom poglavlju je također analiziran dokumentarni film "Labinska republika: stvarnost iza legende" koji je snimljen povodom stote obljetnice Labinske republike, a čiji scenarist Toni Juričić je za potrebe ovog rada pristao na intervju.

Temeljem analizirane građe, u zadnjem poglavlju su doneseni zaključci i nakon toga slijedi popis literature i izvora korištenih u izradi ovog rada.

Godinu i nešto prije samog pisanja rada, razmatrao sam sudjelovanje u lokalnom natječaju vezanom za očuvanje rudarske baštine. Za potrebe tog natječaja sam pročitao više publikacija koje su navedene i u popisu korištene literature ovoga rada koje su mi osim novih saznanja o rudarskoj svakodnevnici Labinstine 20.st. potaknule i interes za istraživanjem teme Labinske republike. Dodatnim čitanjem o Labinskoj republici interes za ovu temu bivao je sve veći, a na prijedlog mentora odlučujem se obraditi ju kroz diplomski rad.

Značajan doprinos izradi ovog rada pružili su i zbornici radova "Labinska republika (Analiza pokreta u Istri iz 1921).", "Radnički pokret i NOB općine Labin", te knjiga Andree Matoševića "Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labištni u XX. stoljeću" kao i mnogi drugi izvori koji su navedeni na kraju rada.

Pri izradi rada je pomogla i susretljivost osoblja labinskog Narodnog muzeja koji su mi dozvolili pregled arhivske građe i brojeva Labinske komune iz 1981. godine.

Cilj ovog diplomskog rada je kronološki uz analizu navesti glavna zbivanja za vrijeme Labinske republike, ukazati na njen značaj među lokalnom zajednicom te pružiti prikaz obilježavanja njene stote obljetnice. Od metoda istraživanja korištene su analiza, interpretacija, kompilacija i intervju.

Kao netko tko je djetinjstvo i većinu svojeg adolescentskog života proveo u Labinu, teme Labinske republike i rudarstva su mi veoma bliske. S jedne strane bliske, jer sam "tu", a s druge strane daleke, jer se o tome premalo govori. Ovaj rad je na neki način i moj doprinos obilježavanju Labinske republike. "Da se svojni ne zobi"¹, rekli bi Labinjani.

¹ "Da se svoje ne zaboravi" na lokalnom labinskom dijalektu cakavici.

2. UTJECAJ ITALIJE NA ISTRU POČETKOM 20. STOLJEĆA

I prije kraja Prvog svjetskog rata, u Istri se nametala talijanizacija. Brojna talijanska pro nacionalno orijentirana društva djelovala su na području Istre, rad Istarskog sabora se odvijao na talijanskom te je u tom tijelu najviše bilo talijanskih zastupnika. Po završetku rata, stanovnicima na području Istre su garantirani mir i uvažavanje očuvanja identiteta, međutim, dogodilo se upravo suprotno i to netom nakon kraja oružanih sukoba na području Europe.

"Prvi svjetski rat koji je Austro-Ugarska izgubila, bio je sudbonosan za hrvatsko i slovensko stanovništvo Istre, Rijeke i Zadra. Naime, Italija se 1914. još nije odlučila kojoj zaraćenoj strani će se prikloniti, 1915. se pridružila Engleskoj i Francuskoj koje su, uz naknadno priključenje Sjedinjenih Američkih Država, bile pobjednice u tom ratu. Italija, koja je vrlo malo doprinijela toj pobjedi, uspješnom diplomatskom aktivnošću na kraju rata biva nagrađena pripajanjem Istre, Zadra te otoka Cresa, Lošinja, Lastova i Palagruže, a kasnije, zbog nezainteresiranosti Države Srba, Hrvata i Slovenaca, izgubljena je i Rijeka. Kako su kasniji događaji pokazali, to pripajanje donijelo je hrvatskom i slovenskom narodu katastrofalne posljedice. Naime, odmah po preuzimanju vlasti, Italija je započela s ukidanjem prava koja je hrvatski i slovenski narod imao u vrijeme austrougarske vladavine, a dolaskom fašističkog režima na vlast to se pretvorilo u pravi pogrom nad hrvatskim i slovenskim narodom. Ukinute su sve izgrađene strukture na društvenom, gospodarskom i kulturnom polju. To je provedeno posebnim zakonima i administrativno-upravnim aktima, ali i fizičkim prisiljavanjima i likvidacijama "nepodobnih" osoba. Tako su talijanske vlasti, još prije uspostavljanja fašističkog režima, tj. već 1919., zatvorile 109 od 239 hrvatskih i slovenskih škola, internirale 35 svećenika, 23 zatvorile, a 93 svećenika i 79 redovnika protjerale u inozemstvo. Nastupom fašističkog režima ukinute su sve škole, zabranjena upotreba hrvatskog i slovenskog jezika, zabranjeno je izdavanje listova i časopisa, a ukinute su i sve društvene i gospodarske ustanove (bilo je 414 zadruga s više od 100 tisuća članova)."²

Kraljevina Italija je dočekala propast Austro-Ugarske kako bi počela provoditi svoju talijansko-iredentističku politiku ekspanzionizma. "Kraljevina Italija je odmah nakon primirja, koje je 3. studenog 1918. sklopila s formalno još postojećom Austro-Ugarskom, krenula svojom vojskom u zauzimanje Istre i dijelova Dalmacije, koji su joj sile Antante, kao nagradu za njezin pristup u savezništvo s Antantom i ulazak u rat protiv svojih bivših saveznika: Austro-Ugarske i Njemačke, obećale tajnim Londonskim ugovorom iz 1915. Nastupajući kao

² Žerjavić, Vladimir. 1993. "Doseljavanja i iseljavanja s područja Istre, Rijeke i Zadra u razdoblju 1910.-1971." *Društvena istraživanja*, vol. 2, br. 4-5 (6-7), 1993, str. 633.-634.

saveznička vojska Antante, talijanska je vojska zauzela 4. studenog 1918. Pazin, Mali Lošinj, Rijeku i Zadar, 5. studenog Pulu, 6. studenog Šibenik, i tako dalje. Do sredine studenog okupirala je čitavu Istru, a do kraja studenog i Dalmaciju u znatno većem opsegu od onoga koji joj je bio obećan tajnim Londonskim ugovorom."³

2.1. Denacionalizacija i začeci antifašizma u Istri

S tim zatiranjem identiteta, započinje višegodišnji teror i suživot stanovnika Istre s talijanskom fašističkom vlasti. "Jedan od najvažnijih čimbenika fašizacije istarskog međuratnog društva jest svakako fašistički sindikat kao temeljni nositelj ideje fašističkog korporativizma. Osim ovog općeg i primarnog značenja koje nosi, fašistički sindikat u Istri ujedno je i vrlo važan element denacionalizacije hrvatskog nacionalnog bića s vrlo jasnim i izraženim programom stvaranja 'socijalnog mira'."⁴

Početak 20. stoljeća u svijetu je obilježen drugom, novonastalom industrijskom revolucijom. Istra (kao i ostatak susjednih područja i regija) je suočena s negativnim demografskim trendom i deficitom te znatno "kaska" za ostatkom Europe, što se osjeti i kroz osiromašenu industrijsku infrastrukturu.

Pojava fašizma u Istri je uzročno-posljedično dovela i do stvaranja antifašističkog duha među lokalnim stanovništvom. Često ugnjetavan, zlostavljan i zapostavljen, istarski čovjek je želio slobodu, lišenu političkih ideologija i "velikih zastava". Govor na materinjem jeziku, sloboda kretanja i djelovanja te život bez straha, samo su neka od osnovnih ljudskih potreba i prava koja su u najmanju ruku bila ograničena (uvjetovana) tadašnjim žiteljima Istre.

Seosko stanovništvo antifašizam shvaća kao borbu za demokraciju i socijalnu pravdu, ali što je još važnije, kao borbu za nacionalno oslobođenje. Asimilacijsku politiku provodila je talijanska uprava koja je nijekala nacionalni identitet Hrvata i Slovenaca, ali nije uspjela uništiti duh hrvatskog i slovenskog stanovništva predvođenog narodnjacima. Istarski radnici su pod socijalističkim i komunističkim utjecajem organizirali otpor protiv fašizma. Hrvatske i slovenske kulturne i društvene organizacije uništene su centralizacijom talijanske države, dok Hrvatsko-slovenska narodna stranka svojim političkim programom sustavno održava nacionalni identitet i nacionalne vrijednosti.

³ *POSLJEDICE RATA: STUDIJE DVAJU SLUČAJEVA, Posljedice Prvoga svjetskoga rata u Istri*, dostupno na <https://www.matica.hr/hr/429/posljedice-prvoga-svjetskoga-rata-u-istri-23828/> (pristup 20.5.2021.)

⁴ Dukovski, Darko 1994. "Fašistički sindikati u Istri 1919. – 1929." *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 26, br. 3, 1994, str. 451.

Godine 1920. Rapalskim ugovorom prekinuta je talijanska okupacija Istre koja je stvorila konfliktnu političku, gospodarsku i društvenu situaciju i potkopala nacionalne težnje istarskih Hrvata i Slovenaca. Odmah početkom 1919. počinje mobilizacija hrvatskog seoskog stanovništva protiv fašizma, a već 1921. dolazi do oružanih sukoba u Proštini i Labinštini.

3. SOCIJALNO-POLITIČKA SITUACIJA NA LABINŠTINI POČETKOM 20. STOLJEĆA

Radnički štrajkovi su bili samo nagovještaj onoga što će uslijediti tijekom Drugog svjetskog rata na području Istre i ostatka Jugoslavije. Bunt, borba - prkos i pod cijenu oružane intervencije. Radnici su najeksponiraniji kada je riječ o borbama za socijalna prava, uvijek sve kreće od tog radničkog kotačića koji pokreće val promjena.

Ferdo Čulinović ukazuje na neodvojivu poveznicu radnika s tadašnjim sveopćim nezadovoljstvom i otporom prema vlastima i okupatorima; "ako se pažljivo razmatra povijest Istre u tom razdoblju od početka 20.st., mnogi će uočiti kako se za sve to vrijeme provlači kao crvena nit ona osobina radnog čovjeka Istre, koja je došla do svog izražaja i u danima Labinske republike, i naročito za prošloga narodnooslobodilačkog rata. Mnogi znakovi upućuju naime na to da masovni oslobodilački pokret naroda Istre u prošlom, Drugom svjetskom ratu, ima svoje daleke i čvrste korijene čak i u tom pokretu rudara i seljaka Labinštine i susjedne Proštine."⁵

Gledano iz današnje perspektive, o svojevrsnoj destrukciji industrije na području Hrvatske tek će se pisati, "rane" su svježije, ali posljedice se itekako osjete. Široj hrvatskoj javnosti su poznati prizori nezadovoljnih radnika (prosvjednika) koji se uz izvikivanje raznih parola bore za svoja prava, pritom kritizirajući one koje smatraju odgovornima za nepošten i loš rad uprave koja je i dovela do zaustavljanja proizvodnje, a kraj proizvodnje vodi i do gubitka posla. Radnici Uljanika i radnice Kamenskog su samo neki od modernih simbola obespravljenog hrvatskog radnika, simboli koji evociraju jedan od najpoznatijih radničkih ustanaka s ovih prostora – Labinsku republiku. Iako u današnje vrijeme radnici ne sudjeluju u oslobodilačkim pokretima, sličnost s radničkim pokretima s početka dvadesetih godina 20.st. jest svakako sloga u borbi za svoja prava i bolje uvjete.

⁵ Čulinović, Ferdo 1972. "Labinska republika (Analiza pokreta u Istri iz 1921)." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeveroadrijski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 2.

Slika 1. Razglednica s motivom Labina iz razdoblja ranih dvadesetih godina 20.st.
Izvor: <https://labinska-republika.blogspot.com/2015/03/labin-stenice-pocetkom-dvadesetih-20.html> (2.9.2022.)

Slika 2. Prosvjed radnika Uljanika. Na fotografiji je vidljiv i natpis "Kova je naša", najpoznatija krilatica pobunjenih rudara iz vremena Labinske republike
Autor fotografije: Duško Marušić / Pixsell
Izvor: <https://www.vecernji.hr/vijesti/uprava-uljanika-planove-prilago-ava-koncaru-u-kombinaciji-i-nekretninski-biznis-1274266> (21.5.2021.)

3.1. Sloga radničke klase Labinštine na početku 20.st.

Kao što je spomenuto u drugom poglavlju rada, radnički pokret u Istri i Labinštini karakterizira suprotstavljeni odnos sela i grada te se suprotnost osim kroz klasnu podjelu može ogledati i kroz kulturno-jezične razlike. Kapitalom su upravljali gradovi gdje se govorilo talijanskim jezikom dok su kapital generirala sela u kojima se radništvo služilo hrvatskim i slovenskim. Radnici su često bili izloženi pritisku da u što kraćem vremenu naprave što više. "Budući da se klasna podjela gotovo poklapala s jezično-etničkom, a u uvjetima kad još nema radničke klase niti prodiranja marksističke misli, klasna borba potlačenih nužno je poprimila – u vezi sa sveopćim razvitkom novih kapitalističkih društveno-ekonomskih odnosa i u vezi s konstelacijom prilika u Austro-Ugarskoj – novi, suvremeni način izražavanja, i to jezično-kulturnom i nacionalnom kriteriju: borba potlačenih seljačkih masa za svoje pravo i u Labinštini da slobodno govore jezikom svojih otaca i djedova i da se nacionalno emancipiraju u svakom pogledu."⁶

Godine 1906. radnički pokret Labinštine pokazuje novo lice. Prvi put se održava proslava 1. maja te se tom prilikom izmjenjuju dvoje govornika: Lazzarini koji je govorio na talijanskom i Garišek koji se prisutnima obratio na slovenskom; oboje su nastupali iz pozicije socijaldemokrata svoje nacionalne skupine. To je možda i najbolji pokazatelj kako je među radničkom klasom vladala sloga i internacionalizam. Već iduće godine dolazi do nečega što se među labinskim rudarima može nazvati i tradicijom – dolazi do novog štrajka zbog općenitog nezadovoljstva. Samo tri godine kasnije dolazi do krize rudarstva u cijeloj Austriji koja je bila popraćena otpuštanjem radne snage.

"Zato je i u Labinu izbio štrajk 10.5.1910. i trajao punih 5 mjeseci. Taj put je među labinskim rudarima vladala sloga i nije bilo štrajkolomaca. Radničke plaće bile su zbog krize snižene sa 24 na 18 kruna. Trbovljansko ugljenokopno društvo lansiralo je u javnost dezinformaciju da su rudari tobože počeli štrajk zbog uvođenja novih strojeva. Početkom god. 1911. uprava rudnika pokušavala je razbiti jedinstvo labinskih rudara dovodeći radnike iz Ugarske, ali bez uspjeha. Iduće godine opet se pogoršala situacija kod rudara i ponovo je došlo do bezrazložnog otpuštanja radne snage. Za rješavanje sporova bio je tada nadležan rudarski ured u Zadru, koji je bio ne samo daleko već je sporo ili nikako rješavao rudarske pritužbe."⁷

⁶ Fadljević, Miljenko 1980. "Pregled radničkog pokreta u općini Labin do 1. svjetskog rata." U *Radnički pokret i NOB općine Labin*, ur. Anđelo Verbanac, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara – Rijeka, str. 19.

⁷ Ibidem str. 29.-30.

Sljedeća proslava 1. maja se održala 1913. godine i ono što je bilo značajno za tu proslavu je što su prisutni bili i seljaci Labinštine, i to u velikom broju. U tadašnjim socijaldemokratskim strankama je vladalo uvjerenje kako seljaci nisu prirodni saveznik proletarijata, stoga je njihovo sudjelovanje u proslavi radničke manifestacije bilo itekako značajno za to doba.

3.2. Regionalne političke stranke

Stranke s najjačom infrastrukturom i brojnošću u Istri do Prvog svjetskog rata su bile Talijanska liberalna stranka i Hrvatsko-slovenska narodna stranka. Talijanska liberalna stranka je u Istarskom saboru bila inferiorna u odnosu na ostale i to sve do kraja rada tog tijela. U razdoblju od 1918.-1923., u Istri dolazi do osnivanja novih stranaka i reorganizacije starih, i to sve pod utjecajem talijanskih stranaka i onih u novoj državi SHS.⁸

Pred ionako razjedinjenim radničkim pokretom stajali su novi izazovi. Nastaviti borbu u različitim frakcijama i strankama ili se ujediniti u zajedničku inicijativu.

"Prvi svjetski rat odveo je i mnoge sinove Labinštine na europske klaonice, gdje su pogibali za interese monopolista. Međutim, rudari koji su bili ostavljeni u rudnicima, bili su i dalje organizirani. Doduše, uvjeti rada za vrijeme rata postajali su sve teži. Zabilježeno je da je u Labinu čak i tijekom rata bio proslavljen Prvi maj 1917. godine. Dapače, tijekom 1918., dakle krajem rata, bio je zakazan dvadesetodnevni štrajk protiv produženja imperijalističkog rata i u znak solidarnosti s Oktobarskom revolucijom. Značajno je da je 1914., u godini kad su postojeće socijaldemokratske stranke po Europi pokleknule pred buržoaskim šovinizmom, Labinjanka Giuseppina Martinuzzi⁹ govorila mladim socijalistima u Kopru: 'Bolju sutrašnjicu imat ćete samo u talijansko-slavenskom jedinstvu i bratstvu naroda Istre'.¹⁰

⁸ Bratulić, Vjekoslav 1972. "Političke stranke u Istri 1918-1923. godine." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 16.

⁹ Giuseppina Martinuzzi je bila pedagoginja, pjesnikinja i političarka (Labin, 14.2.1844. – Labin, 25.11.1925.). Bila je izvrsna pedagoška radnica, praktičarka i teoretičarka te suradnica mnogobrojnih pedagoških časopisa. S grupom autora sastavljala je udžbenike za osnovnu školu. Zapažen je njezin priručnik *Manuale mnemonico* (1886), s oglednim tablicama za lakše pamćenje gradiva. Pisala je pjesme, a najpoznatiji joj je socijalni spjev *Ingiustizia* (1907). Bila je pokretačica dvaju književnih časopisa – *Pro Patria* i, nakon njegove zabrane, *Pro Patria Nostra*. Također se isticala društvenim i političkim djelovanjem. U početku je bila na pozicijama iredentizma, a potom je prihvatila ideje socijalizma. Održala je mnogobrojne javne govore, zastupajući prava djece, radnika, posebice žena, a zagovarala je suradnju talijanskih i slavenskih žitelja u Istri. Godine 1921. ućlanila se u Komunističku partiju Italije.

<https://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1678> (pristup 23.5.2021.)

¹⁰ Fadljević, Miljenko 1980. "Pregled radničkog pokreta u općini Labin do 1. svjetskog rata." U *Radnički pokret i NOB općine Labin*, ur. Anđelo Verbanac, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara – Rijeka, str. 30.

Kao što je spomenuto ranije, kod lokalnog seljaštva se budio određeni bunt prema tadašnjoj gradskoj vlasti te se to moglo očitovati i kroz jezične barijere i razlike između stanovnika grada i sela, međutim među radnicima je vladala uglavnom sloga i u rudniku nije bilo mjesta za razdvajanje po etničkoj osnovi, radnici su bili povezani temeljem teških uvjeta rada i socijalizacije koja je iz njega proizlazila.

3.3. Radnički centri u tadašnjoj Istri

Labinski rudnici ugljena predstavljaju najvažniju industrijsku inicijativu koja djeluje na tom području između dva svjetska rata u smislu uloženog kapitala, proizvodnog kapaciteta i zaposlenosti, a na polju fosilnih goriva jedan su od najvećih rudnika pod ingerencijom Italije. "Labinski bazen ugljena nije jako velik obujmom, ali ima izrazito veliku koncentraciju rude na malom području, a sastavni je dio glavnih istarskih ležišta koja se nalaze u središnjoj paleogenoj sinklinali, usporedno protegnutih s Dinaridima od Trsta do Pićna."¹¹

Osim Labina, tadašnje bitno radničko središte u Istri predstavlja i Pula, o čemu piše Miroslava Despot; "Dva važna središta u ekonomskom životu Istre, a i u pogledu razvoja radničkog pokreta, bila su arsenal u Puli i labinski rudarski bazen. U Puli je 9. prosinca 1856., u prisutnosti cara Franje Josipa i carice Elizabete, položen kamen temeljac za izgradnju budućeg arsenala. On je ubrzo i sagrađen, te postaje veliki proizvodni kombinat, koji se od samog početka sastojao od dva dijela. Prvi, veći dio, bio je na kopnu. U njemu se vršilo opremanje i naoružavanje brodova, dok su se u drugome, smještenom na otočiću Uljaniku, vršili brodograđevinski radovi. Godine 1880. oba su dijela spojena mostom. Potkraj 19.st. radilo je u puljskom arsenalu nekoliko tisuća radnika, te on od tog vremena postaje središte radničkog pokreta ne samo Pule, nego i čitave Istre. Drugi jaki centar bio je u labinskim rudnicima."¹²

Upravo u labinskim rudnicima je došlo do kulminacije nezadovoljstva koja je izrodila legendu o Labinskoj republici kojoj je posvećeno iduće poglavlje. Zbog niza nezadovoljstava među rudarima došlo je do pobune koja je ostavila veliko nasljeđe budućim rudarima, žiteljima Labina i okolice i svim obespravljenim radnicima diljem regije.

¹¹ Matošević, Andrea 2011. "Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u 20. stoljeću", Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 34.

¹² Despot, Miroslava 1972. "O štrajkovima labinskih rudara do Prvoga svjetskog rata." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 58.

4. LABINSKA REPUBLIKA 1921.

Kroz 100 godina od samog događaja do stote obljetnice, Labinska republika je tumačena i prepričavana kroz različite interpretacije. Neki je definiraju kao štrajk, neki kao kratkotrajnu samoupravu, a neki idu toliko daleko da ju nazivaju i prvim organiziranim antifašističkim ustankom na svijetu. Uzevši u obzir sve okolnosti, najpreciznije bi je bilo nazvati rudarskom pobunom, što ona odista jest, iako po svojoj prirodi predstavlja i štrajk radnika u obliku kratkotrajne samouprave.

Kad govorimo o nekakvoj antifašističkoj pobuni onda se misli na događaj čiji povod je isključivo nezadovoljstvo, otpor prema fašističkoj (nametnutoj) vlasti i/ili fašizmu općenito. Dakle borba protiv fašizma kao oblika vlasti, dok su se labinski rudari pobunili iz nekih drugih razloga. "Iako se kao povod za štrajk političke, ali i ekonomske prirode često navodi premlaćivanje sekretara sindikalne federacije i vođe socijalističke organizacije u Labinu Ivana/Giovannija Pippana od strane fašista u Pazinu, razlozi za pobunu leže dublje u rudarskoj svakodnevnici. Rudari su bili nezadovoljni nizom odluka koje je donijela nova talijanska uprava, poput smanjivanja na 12 s 24 slobodna dana u godini u odnosu na regulativu prethodne austrijske uprave, kao i gubitkom cijele mjesečne premije zbog jednog neopravdanog izostanka s posla. Svoj obol štrajku koji će se snažno utkati u rudarsku memoriju Istre dala je i činjenica da su filofašisti uz vojnu podršku osvajali civilnu vlast kao i administraciju ugljenokopa. Njihov je utjecaj, osim ekonomskog, imao veoma snažan društveni i socijalni utjecaj."¹³

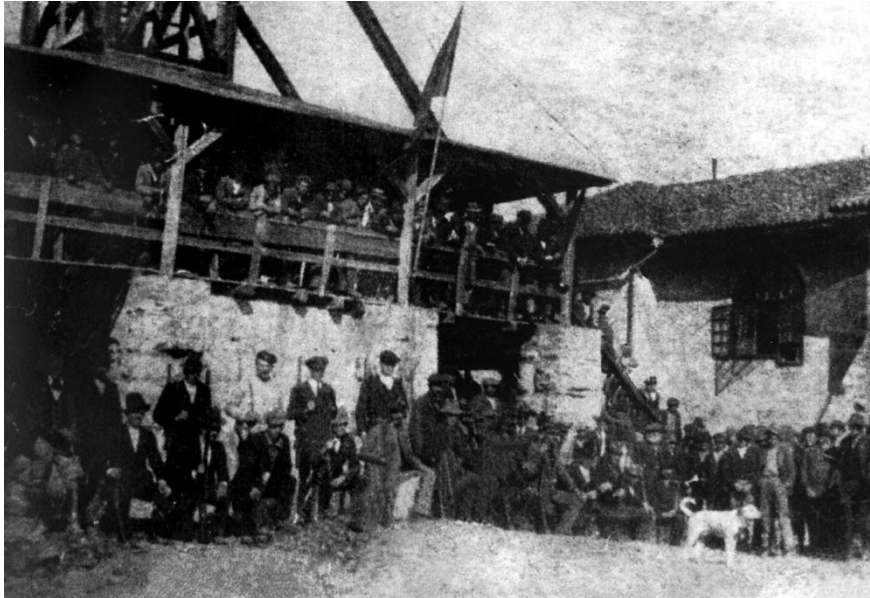
Ferdo Čulinović navodi kako "Labinska republika nije bila nikada proglašena, niti je bila formalno kao takva organizirana. Postojala je u svijesti tih ljudi koji su se oružjem u ruci borili za svoja životna i napose za klasna prava, koji su svoje područje vlastitom oružanom silom ogradili od protivnika i sami uredili svoje međusobne odnose u skladu s načelima demokracije."¹⁴

Pobuna je započela 2. ožujka 1921. Rudari su se okupili na mjestu prozvanom *Krvova placa* na Vinežu i kasnije naoružani dinamitom i ostalim oružjem zauzeli rudnik, kompletnu mehanizaciju i sva mjesta labinskog rudarskog bazena. Red i opća pitanja su rješavali rudarski komiteti kojima je upravljao centralni komitet za cijelo to područje. Na svim prilazima

¹³ Matošević, Andrea 2011. "Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u 20. stoljeću", Institut za etnologiju i folkloristiku, str. 52.-53.

¹⁴ Čulinović, Ferdo 1972. "Labinska republika (Analiza pokreta u Istri iz 1921)." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 5.

rudarskog bazena su stajale tzv. crvene straže, od kojih je jedna ovjekovječena u obliku jedine fotografije iz razdoblja Labinske republike.

Slika 3. Crvena straža na Krvovoj placi na Vinežu

Izvor: Narodni muzej Labin

Iako se razlozi pobune kriju u dugotrajnom nezadovoljstvu rudara koje je rezultiralo štrajkovima i u prošlosti, kap koja je prelila čašu i stvorila legendu Labinske republike bilo je premlaćivanje Giovannija Pippana u Pazinu. Giovanni Pippan je bio tajnik ogranka Talijanske socijalističke partije i tajnik Udruženja labinskih rudara. Svakako najistaknutija ličnost Labinske republike, radnik koji je cijeli svoj životni vijek posvetio borbi za prava radnika. Giovanni je silom prilika po nalogu Tršćanske federacije prebačen iz rodne Italije u Labin, "s osobitim zadatkom da učvrsti sindikalnu organizaciju i socijalistički pokret u Istri. Ovdje je preuzeo dužnost tajnika Talijanskog saveza rudarskih namještenika, ogranak Labin, nastanivši se u Vinežu, jednom od najrevolucionarnijih središta labinskog bazena."¹⁵ Iako rudara nije bilo u velikom broju, potrebna je bila jaka vojna intervencija kako bi se ugušila pobuna.

Udar s više strana i na različitim frontama postupno je doveo do kraja pobune, a o tome detaljnije piše Ferdo Čulinović; "Za likvidaciju Labinske republike, naime, za likvidaciju stanja stvorenog okupacijom rudarskog bazena i naoružanim crvenim stražama, te za dokidanje samouprave na tome području, bile su upotrijebljene srazmjerno znatne vojne snage

¹⁵ Giuricin, L. i Scotti, G. 1972. "Giovanni Pippan" U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 279.

i to kako pješadijske, tako i artiljerijske, te pomorska pješadija koja se iskrcala u Raškom kanalu s razarača Stocco, dok su rudarsko skladište u Štalijama zaposjeli odredi financijske straže. Jaka puščana vatra razvila se oko Vineža, središte borbe bilo je oko mjesta Štrmca, a nakon što su trupe zauzele ovo selo, postepeno su im u ruke padali pojedini utvrđeni punktovi rudara. Borba je trajala toga dana približno od osam sati ujutro, a (prema izjavama učesnika rudara) završila se oko četrnaest sati, kada je Ivan Pippan telefonom obavijestio rudare na položajima da je daljnja borba uzaludna i otpor skršen."¹⁶ S obzirom na jačinu i žestinu neprijatelja s kojim su se sukobili pobunjeni rudari, gotovo je nevjerojatno kako su poginula samo dvojica, a radi se o Adalbertu Sykori i Maksimilijanu Ortaru.

4.1. Sudski proces

Nakon 37 dana pobune, ona biva ugušena te je 8. travnja završio i posljednji otpor rudara. Privedeno je njih 40. Tada nastupaju dugotrajna istraga, saslušanja i zlostavljanja zatočenih rudara. Tijekom sedmomjesečne istrage, u pritvoru su zadržani sljedeći rudari: sekretar Udruženja rudara Ivan Pippan, službenik rudarskog društva Arsa Giacomo Macillis, Michele Posa, Mate Verbanac, Francesco da Gioz, Mate Frančin, Anton Vidić, Antun Licul, Nedjeljko Blečić, Ivan Rabac Blečić, Mate Poldrugovac, Dinko Blažina, Nedjeljko Dundara, Franjo Matković, Franjo Udovičić, Josip Ivšić, Ivan Milanović i Enrico Poli. Istraga je trajala do 28. srpnja 1921. i budući da se radilo o teškim kaznenim djelima, provođenje istrage je povjereno sucu istražitelju Okružnog suda kao Porotnog suda u Puli.

"Preslušano je više desetaka svjedoka, te je na temelju prikupljenih podataka i dokaza 28. srpnja 1921. godine, državni tužitelj Leopoldo Lombardi podigao i dostavio optužnicu sucu istražitelju Okružnog suda kao Porotnog suda u Puli pod brojem ST-714/21. Optužnica, formalno i pravno ispravno koncipirana, podignuta je za krivične delikte za koje je po čl. 14 Zakonika o kaznenom postupku bio nadležan Porotni sud. Naime, po tom članu nadležan je Porotni sud u Puli za ona krivična djela, za koja zakon predviđa doživotnu robiju ili drugu kaznu, ne nižu od pet godina, kao i za krivična djela protiv sigurnosti države, protiv slobode, javnog reda i sličnih delikata."¹⁷

¹⁶ Čulinović, Ferdo 1972. "Labinska republika (Analiza pokreta u Istri iz 1921)." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 12.

¹⁷ Jurkić, Mirko 1981. "Neki pravni aspekti optužnice i presude labinskim rudarima na procesu u Puli 1921. godine." U *Radnički pokret Labištine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 125.-126.

Na kraju opširne optužnice naveden je broj od ukupno osamnaest učesnika štrajka i pobune koji su bili u bijegu ili skriveni, a protiv kojih je bilo dovoljno dokaza da su kršili zakon. Nije skupljeno dovoljno dokaza za šesnaest drugih radnika tako da oni nisu bili optuženi, kao ni oni koji su u međuvremenu preminuli.

"Sudski proces optuženim labinskim rudarima i sindikalnim prvacima započeo je 16. studenoga 1921. godine pri Porotnom sudu Okružnog suda u Puli budući je ovaj sud bio nadležan za suđenje prema čl.14. Zakonika o kaznenom postupku Kraljevine Italije za krivična djela terećena u optužnici. Raspravljanje i suđenje trajalo je 15 dana. Za ovaj proces bila je posebno pripremljena gimnastička dvorana škole G. Giusto u Puli. Za predsjednika Porotnog suda (Corte d'Assise) Okružnog suda u Puli postavljen je profesionalni sudac, kraljevski savjetnik (Consigliere del Re) Tolentino, a za njegove pomoćnike su određeni profesionalni sudac savjetnik Devetak i kotarski sudac (Giudice distrettuale) Geraci. Procesu je prisustvovao kao zamjenik i kotarski sudac Defrancheschi; zapisnik je vodio protokolista dott. Zanini. Zastupnik optužbe bio je državni tužitelj, kraljevski zastupnik (Procuratore del Re) dott. Porcari, a optužene su branila tri odvjetnika: Edmondo Puecher i Guido Zennaro iz Trsta, te dr. Egidio Cerlenizza iz Pule. Na prvoj sjednici ždrijebom je izabrano s dostupne liste porotnika trinaest sudaca porotnika: Raimondo Tomizza, Mate Drušković, Giovanni Curri, Giovanni Dox, Mate Đurđević, Felice Polli, Stjepan Vlah, Roko Šverko, Valentin Hrvatinić, Egidio Fravan, Luigi Gaspard, Ivan Pulja i Ivan Kujica."¹⁸

Interes za suđenjem je bio toliko velik da je znatno premašio dostupni kapacitet sudnice. Predsjednik suda je u uvodnoj riječi okupljenima objasnio pravnu i činjeničnu osnovu slučaja te naglasio neobičnost i težinu koje ga krase. Uslijedila je rasprava u kojoj su pitanja često poticala debatu između odvjetnika i državnog tužitelja.

Ono što je posebno bilo zanimljivo jest činjenica kako je državni tužitelj u Puli optužio rudare za svojevrsno uspostavljanje sovjetskog režima. Uzevši u obzir kako su neki od glavnih aktera pobune (Giovanni Pippan, Giovanni Tonetti, Giacomo Macillis i dr.) bili socijalisti, uporište tužiteljeve teorije i nije toliko iznenađujuće. Općenito je vladao strah od širenja socijalističke pobune diljem Apeninskog poluotoka i ostalih pripadajućih teritorija.

Iako pothvat labinskih rudara nije prouzročio "sovjetsku revoluciju", u njemu se svakako mogu ogledati elementi socijalističke revolucionarnosti. Ferdo Čulinović piše kako se uzevši u obzir sve izloženo može zaključiti:

¹⁸ Ibidem str. 128.-129.

1. da su labinski rudari samovlasno, upotrebivši oružanu silu okupirali rudnik i sve rudokopne naprave na tom ugljenokopnom bazenu;
2. da su se naoružali radi samoobrane i čuvanja ugljenokopnog bazena od napadaja sa strane vlasničkih elemenata, odnosno vlasti i njihovih eksponenata;
3. da su svoje naoružane odrede formirali kao "crvene straže" obilježavajući ih vanjskim znakom raspoznavanja (crvenom trakom oko ruke);
4. da su po zgradama i drugim instalacijskim objektima ovoga ugljenokopnog bazena u istu svrhu istakli odmah i crvene zastave;
5. da su odmah organizovali svoju rudarsku samoupravu i to formiravši u selima svoga područja po jedan komitet rudara, a njih je sve ujedinjavao zajednički (ili centralni) komitet rudara;
6. da su putem ovih komiteta rudari produžili ugljenokopnu rudarsku proizvodnju i to za svoj, zadružni račun (u zajednici s talijanskom socijalističkom 'Nacionalnom udrugom');
7. da su posredstvom svojih komiteta rudari ovoga ugljenokopnog bazena organizovali svoju područnu samoupravu, jer su, odvojivši se faktički od tadašnjih talijanskih okupacionih vojnih i civilnih vlasti, za sve vrijeme trajanja te "Labinske republike" oni sami rješavali javne poslove na svome području, naročito održavanje reda i sigurnosti, prehrane stanovništva i drugo;
8. da su na svojim sastancima za to vrijeme vršili i propagandu s ciljem uvjeravanja o neophodnosti izmjene kapitalističkog i uvođenjem socijalističkog sistema;
9. da su, usprkos dotadašnjeg terora talijanskih nacionalnih šovinista, napose fašističkih elemenata i uz nastojanje same tadašnje okupacione vlasti da stvori nacionalističko rastrojstvo među njima, ipak na ovome području za sve vrijeme postojanja ove

'Labinske republike' rudari održavali i čuvali internacionalističku solidarnost radnih ljudi bez obzira na njihovu nacionalnu pripadnost i

10. da su rudari ovog područja za sve vrijeme trajanja ovoga pothvata na cijelom području ove 'Labinske republike' provodili i čuvali savez radnika i seljaka, živeći u punoj solidarnosti rudarskih radnika i okolnoga seljaštva.¹⁹

Dakle, jasno je kako su itekako postojala obilježja revolucije, međutim do nje nikad nije došlo. Niti na području Labinštine, kao niti u susjednim teritorijima Kraljevine Italije i Kraljevine SHS. Razloge tomu možemo pronaći u nedovoljnoj organizaciji, nedostatku jedinstva među masama i klasnim razlikama među tadašnjim stanovništvom.

4.2. Presuda

Suđenje rudarima je bilo medijski veoma popraćeno, posebno tijekom zadnjeg dana održavanja. Igrajući na kartu "miniranja snage države", državni tužitelj Porcari je vršio pritisak na suce porotnike Porotnog suda, pokušavši ih uvjeriti u nužno kažnjavanje optuženih. Smatrao je kako bi oslobođenje rudara doprinijelo stvaranju vječne ljage nad talijanstvom i kako bi osporili uzdizanje sjaja i slave talijanske nacije.

Sva tri odvjetnika su govorila u završnoj riječi; prvo je nastupio Edmondo Puecher, zatim Guido Zennaro i na kraju dr. Egidio Cerlenizza. Kad je završilo njihovo izlaganje, predsjednik Porotnog suda Tolentino je zaključio raspravu uz kraći govor te najavio objavljivanje porotne presude za idući dan. Tijekom vijećanja o porotnoj presudi prisutni su bili suci porotnici, predsjednik Porotnog suda, državni tužitelj, odvjetnici i zapisničar. Potom se pristupilo glasovanju popunjavanjem listića, tzv. *schede dei giurati* s pečatom Porotnog suda za svakog od optuženih rudara.

Idućeg dana, glavni porotnik Porotnog suda Okružnog suda u Puli, Felice Polli, pročitao je iznenađujuću, oslobađajuću presudu za sve optuženike, bez mogućnosti žalbe državnog tužitelja. Velika pobjeda za malog čovjeka, radnika u tadašnje vrijeme fašističkog terora u Kraljevini Italiji. Nakon detaljne analize prikupljenih dokaza, ipak se očekivala drugačija presuda uz pripadajuće sankcije rudarima.

¹⁹ Čulinović, Ferdo 1972. "Labinska republika (Analiza pokreta u Istri iz 1921)." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 19.-20.

Mirko Jurkić predlaže gdje potražiti odgovor na pitanje zašto su rudari oslobođeni u sljedećem odlomku: "Odgovor treba tražiti, svakako, u sklopu niza minucioznih činjenica, koje će u budućnosti trebati odgovorno i objektivno sagledati i ocijeniti. Odgovor treba tražiti primarno u jednom zaista nepristranom vođenju procesa od strane predsjednika Porotnog suda, kraljevskog savjetnika Tolentina, zatim u činjenici da se državni tužitelj dr. Porcari kao kraljevski punomoćnik ponekad slabo snalazio prilikom izvođenja nekih problematičnih dokaza putem predloženih svjedoka optužbe, kao i u podatku da je istom osam mjeseci ranije bio premješten sa Sicilije u Pulu.

Ne smije se zaboraviti i velika uloga obrane koja se uvelike oslanjala na aktualnu radničku podršku i nije bila zastrašena stavom centralne talijanske vlade. Ipak, osnovne točke koje su dovele do oslobađajuće porotne presude treba tražiti u složenim društveno-političkim i ekonomskim prilikama dvadesetih godina našeg stoljeća i u odlučujućem sastavu i stavu sudaca porotnika Porotnog suda, koji su gotovo svi pripadali seljačkom stanovništvu Istre. Njihov osjećaj klasne pripadnosti i solidarnosti radničko-seljačkog pokreta (Labinština i Proština), utemeljeno shvaćanje kontinuirane tradicionalne nacionalne borbe za jedinstvo i sukcesivan razvoj multinacionalne radničke svijesti, poznata borba za radnička i seljačka prava kojima bi se poboljšao njihov neodrživ ekonomski položaj poslije propasti Austro-Ugarske Monarhije i talijanske okupacije.

Njegovanje socijalističkih misli i prodor ideja lenjinizma i oktobarske revolucije u Istru, uz ostala revolucionarna kretanja u Europi i spontan odgovor na prijetnje prodirućem fašizmu – svakako su neki od bitnih faktora koji su utjecali prilikom glasanja porote i donošenja oslobađajuće porotne presude."²⁰

Ova presuda pokazuje da je rudarima uspjelo nešto što je bilo izuzetno rijetko za to doba, a to je pobjeda nad sistemom. Borba za ideale, pravdu i prava je uspjela i rudari su oslobođeni. Teško je izmjeriti, definirati ono što je ta presuda ostavila za buduće naraštaje, ali nije klišej kada se upravo ta borba poistovjećuje s mnogim modernim problemima koji muče industrijske radnike i kada se koristi kao uzor i podsjetnik na to kako se ponekad treba oduprijeti nepravdi, iako je pravda često sporo dostižna.

²⁰ Jurkić, Mirko 1981. "Neki pravni aspekti optužnice i presude labinskim rudarima na procesu u Puli 1921. godine." U *Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 131.-132.

4.3. Lica Labinske republike

Iako simbolika Labinske republike nadilazi njenu teorijsku definiciju te predstavlja nešto više od puke povijesne pobune, za njeno ostvarenje kao iznimnog povijesnog događaja su dakako najzaslužniji upravo rudari koji su i organizirali tu revolucionarnu samoupravu davne 1921. godine. U medijima se uglavnom govori o Labinskoj republici bez da se naglasak stavlja na njezine glavne aktere, stoga povod pisanju ovog potpoglavlja proizlazi iz želje da se legendi Labinske republike pridodaju imena i prezimena, njezina "lica".

4.3.1. Giovanni (Ivan) Pippan

Pippan je stara tršćanska obitelj čiji ogranci su prisutni i u Padovi. Dan danas je to jedno od najčešćih tršćanskih prezimena. Giovanni je vrlo rano ušao u socijalistički pokret u kojem se posebno istaknuo svojim borbenim karakterom. Radio je kao rukovoditelj u Federaciji Socijalističke partije Italije na području Julijske krajine sve do listopada 1920. godine kada je premješten u Labin sa zadatkom da uspostavi radnički sindikat i socijalistički pokret u Istri.

Preuzima vršenje dužnosti sekretara labinske frakcije talijanske Federacije namještenika u rudarskom kompleksu.

Ono po čemu je Giovanni Pippan značajan za rudarsku povijest Labina je činjenica da je upravo njegovo premlaćivanje u Pazinu od strane talijanskih vojnika bila kap koja je radikalizirala ionako nezadovoljne labinske rudare koji su se nakon toga organizirali i započeli pobunu poznatiju pod nazivom „Labinska republika“. Giovanni je rukovodio štrajkom i bio je jedan od radnika kojega su 8. travnja uhapsile i zatočile vladine trupe. "Vrlo je dobro poznata uloga koju je Pippan imao u štrajku labinskih rudara. U optužnici koju je podnio javni tužilac protiv optuženih na 'rudarskom procesu' u Puli opisan je kao 'opasan agitator', 'pokretač pobune, glavni rukovodilac čitavog pokreta' i zbog toga odgovoran za zlodjela 'počinjena od mase štrajkaša čiji je duh pobune on poticao i držao ga budnim čestim govorima'. 'On je dao prvu naredbu za štrajk, on je razradio plan otpora i organizirao je zauzimanje radilišta, crvene straže i plan obrane cjelokupnog rudarskog bazena'. Puljski list L'Azione u svom izdanju od 1. prosinca 1921. pisao je o Pippanu: '... idol svih rudara,

nemilosrdno terećen u optužnici koja ga optužuje kao glavnog pokretača pobune rudara, opisan je od strane svih svjedoka i optuženih na procesu kao mudar, pošten, idealista' ".²¹

Iako su rudari proživjeli težak period zatočeništva prije oslobađajuće presude, to nije spriječilo Pippana od daljnjih "pravedničkih" angažmana i nakon ostvarene slobode. Već 1922. godine ulazi u sukob s komunistima u Labinu kojima se kasnije priklonio. U Komunističkoj partiji upoznaje Lelia Zustovicha s čijom sestrom Santom se posebno zbližio i na kraju čak i oženio u Torinu 1923. Već ranije je bio primoran napustiti Labin nakon uzastopnih pritisaka od strane fašista, stoga je njegova supruga svoje vrijeme provodila dijelom godine u Torinu, a ostatak u Labinu. Pippan se vratio u Labin početkom 1923. kada su vlasnici rudnika započeli s novim opresijama nad rudarima, kako bi u ulozi posrednika pokušao naći rješenje koje bi zadovoljilo obje strane. Međutim, osim što to nije urodilo plodom, Pippan je nakon novih prijetnji karabinjera morao ponovno napustiti Istru. Po povratku u Torino, fašisti su Pippana smatrali opasnim pojedincem, stoga je bio pod stalnom prismotrom što je na kraju uzrokovalo njegovu selidbu u SAD.

U SAD-u je također ostavio trag među radništvom. Sudjelovao je u borbama i radu Komunističke partije SAD-a koju je napustio 1931. godine zbog neslaganja s određenim rukovoditeljima te stranke. Godine 1933. dolazi do tragične pogibije Giovannija Pippana, nakon što su ga ispred kuće dočekale dvije osobe koje su ga i usmratile hicima iz pištolja. Njegovo ime ostaje zapisano među talijanskim revolucionarima iseljenima u SAD-u i među sjećanjima na labinske rudare i slavnu Labinsku republiku.

²¹ Giuricin, L. i Scotti, G. 1972. "Giovanni Pippan." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 371.

Slika 4. Giovanni Pippan

Izvor: <https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/870/pippan-pipan-giovanni> (15.7.2021.)

4.3.2. Giovanni Tonetti

Potomak imućne obitelji koji je veliki dio mladosti proveo među siromašnim stanovništvom. Unatoč svojem i više nego povoljnom socijalnom statusu, Giovanni se uvijek isticao kao osoba spremna na borbu za obespravljene. Inspiriran marksističkim tekstovima i poznanstvima s radnicima rudnika, priključuje se radu Socijalističke partije Italije. U Istri su ga znali pod pseudonimom "crveni grof", na što se i sam osvrnuo u svojim memoarima pod nazivom "Revolucionarni patricij".

Aktivno je sudjelovao u pobuni rudara 1921. te je bio jedan od rukovoditelja tog ustanka što je potvrđeno i u optužnici na suđenju rudarima: "Pored Giovannija Pippana bio je glavni podstrekač i vođa pobune; bio je član Akcionog komiteta i svojim čestim govorima

neprestano je podbadao radničke mase na otpor i nasilje. Po njegovom nalogu radilišta su minirana a on je naredio i nasilno zatvaranje sicilijanskih radnike i inženjera."²²

Često se sukobljavao s fašistima, a neki od njegovih suradnika su i ubijeni. Osim što je bio gorljivi borac, Tonetti je bio i vješti pregovarač te je u svojim memoarima opisao kako je bio svjestan "pat pozicije" između rudara i vladinih trupa, stoga je uspio ishoditi mirno rješenje, povoljan dogovor za obje strane.

Taj plan je propao s obzirom na izdaju pojedinih sicilijanskih radnika koji su onesposobili žice koje su bile potrebne za aktivaciju mina u rudniku i time omogućili vladinim trupama da napadnu rudare sa svom raspoloživom artiljerijom što je na kraju dovelo i do predaje rudara. Nedugo nakon kapitulacije rudara, Tonetti bježi sa suprugom u Zagreb.

"Krajem 1921. Uoči suđenja rudarima u Puli, Tonetti se odlučio na povratak u Istru, da bi se pridružio svojim drugovima u borbi. Nije se plašio suđenja. No vratio se, ne svojom krivicom, tek kad se suđenje završilo. U posebno vođenom postupku i on je oslobođen krivice. U Historijskom arhivu Pazin sačuvano je nekoliko pisama Javnog tužilaštva Pula upućena Kraljevskom javnom tužilaštvu za Julijsku krajinu (Trst) i obratno, u kojima se traže ili daju savjeti i uputstva za pripremu suđenja. Sačuvana je i molba Maddalene Marseille, grofice Tonetti, za propusnicu za njenog sina Giovannija. Puljski tužilac zamolio je Tužilaštvo u Trstu da udovolji ovom zahtjevu, u interesu optužbe. Poznato je, tvrdi on, da optuženi imaju običaj baciti krivicu na onoga koji ne može biti gonjen jer nije u vlasti suda, kao što je slučaj s Giovannijem Tonettijem koji se nalazi izvan puljske sudske nadležnosti. Vrativši se u Italiju, Tonetti je odmah nastavio sa svojom 'profesijom' revolucionara koje se uvijek strogo držao. Unutar Talijanske socijalističke partije bio je poznat kao jedan od najznačajnijih predstavnika 'maksimalista' u Julijskoj krajini, još od vremena kada je u Trstu zajedno s Malatestom i Passiglijem osnovao 'komunističku unitarnu' frakciju i kao njen predstavnik sudjelovao na Kongresu u Livornu."²³

Kasnije je nastavio djelovati u komunističkim krugovima te je bio aktivni sudionik antifašističkog otpora za vrijeme Drugog svjetskog rata.

²² Giuricin, L. i Scotti, G. 1981. "Giovanni Tonetti" U *Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 376.

²³ Ibidem str. 377.-378.

Slika 5. Giovanni Tonetti

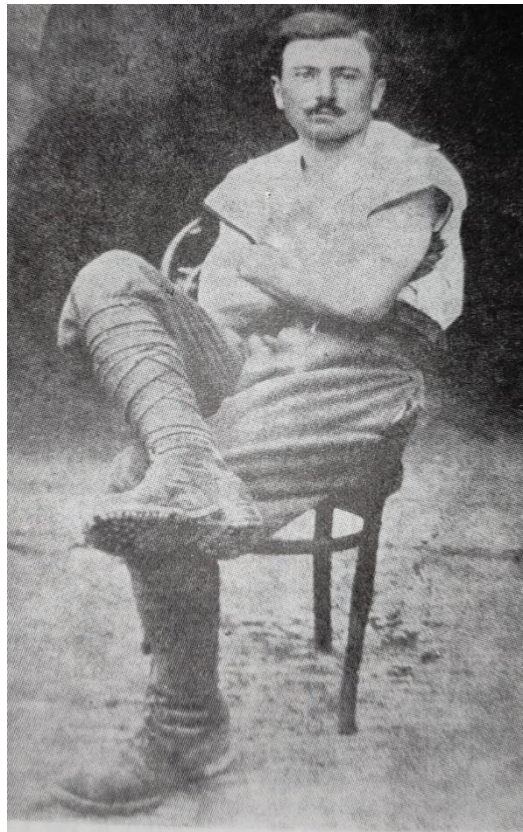
Izvor: Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru

4.3.3. Francesco Da Gioz

Za razliku od Giovanniija Tonettija, Francesco Da Gioz je odrastao u siromašnoj obitelji. Već s 10 godina je radio kao sluga, a s 14 odlazi za svojim ocem u Švicarsku gdje se prvi put susreće s radničkim sindikatima. 1920. seli u Labin gdje nalazi posao u rudniku. Kao jedan od članova KPI, Da Gioz se zajedno sa svojom skupinom kolega istaknuo kao pobornik žestog otpora za vrijeme štrajka. Upravo on je komandirao crvenim stražama i zajedno s Tonettijem izvršavao akcije poput uhićenja sicilijanskih izdajnika koji su za vrijeme pobune surađivali s vlastima kako bi sabotirali rudare. Po završetku rudarskog otpora, biva uhićen i odveden u rovinjski zatvor zajedno s drugim rudarima.

"Nakon sedam mjeseci tvrde tamnice, na suđenju koje je počelo u Puli 16. studenog za Da Gioza optužba je bila teška. Bio je naime prikazan kao opasan i oduševljeni revolucionar, jedan od organizatora pobune, predsjednik Akcionog komiteta i komandant crvenih straža.

Optužen je za njegov doprinos uspostavljanju sovjetskog režima, za ustanak i pobunu, za nasilno zatvaranje dvanaestorice sicilijanskih radnika, za lišenje slobode dvojice inženjera, za preuzimanje eksploziva iz rudarskog skladišta i za izradu bombi i mina. Lik i uloga Francesca Da Gioza najbolje ilustrira prikaz njegovog ispitivanja na suđenju, objavljenog u listu *L'Azione* 24. studenog 1921. koji inače nije simpatizirao radničku stvar. 'Predsjednik naređuje da se dovede optuženi Francesco Da Gioz koji je odjeven u sivozelenoj odjeći koja mu je vjerojatno ostala iz rata. Inteligentan je, vrlo jasnih ideja, bistro izlaže svoje misli, na sva pitanja odgovara s takvom jasnoćom i spremnošću da bi se reklo kako ne pripada radničkoj klasi' ".²⁴

Slika 6. Francesco Da Gioz

Izvor: Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru

Kao što je navedeno ranije, svi rudari su u konačnici oslobođeni optužbi, pa među njima i Da Gioz. Međutim, zajedno s još nekolicinom svojih kolega, smatran je potencijalnom opasnosti u budućnosti i zabranjen mu je rad u rudniku te je na kraju i protjeran iz Istre. U kasnijoj fazi

²⁴ Giuricin, L. i Scotti, G. 1981. "Francesco Da Gioz" U *Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 356.-357.

života se priključio antifašističkoj borbi u Italiji u kojoj je sudjelovao sve dok ga nisu uhapsili nacisti i naposljetku izmučenog objesili 17. veljače 1945.

4.3.4. Dagoberto Marchig

Dagoberto Marchig je vršio funkciju upravitelja rudarskog bazena za vrijeme pobune. Bio je jedini stručnjak za tehniku u rudniku koji se uključio u pobunu te su rudari to veoma cijenili i na kraju ga postavili za upravitelja postrojenja tijekom cjelokupnog trajanja štrajka. Iako je svoj posao upravitelja vršio odgovorno i bez nezakonitosti, svejedno se bojavao sankcija od strane vlasti.

Slika 7. Dagoberto Marchig

Izvor: Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru

Zajedno s nekoliko istaknutih vođa pobune pobjegao je u Firencu o čemu svjedoči i jedno pismo upućeno Poslaničkoj komori od strane poslanika Umberta Bianchija, kome se Marchig

obratio za pomoć; "Gospodin Dagoberto Marchig, radnički nadzornik u Labinu u Istri, morao se udaljiti iz rudnika i mjesta uslijed pokreta radnika koji je završio zauzimanjem rudnika.

Marchig, koji je u međuvremenu stalno bio sa mnom i dobio moje upute kako treba bolje propagirati među tom masom, želi se vratiti u Labin ali se plaši policijskih progona. S obzirom da je Marchig dobar mladić i vraća se u Labin kao moj povjerenik u cilju približavanja tih radnika Konfederaciji rada, a protiv komunističkog usmjerenja, htio bih te zamoliti da mu omogućiš povratak bez smetnji."²⁵

Nakon jednog uspješnog povratak u Labin, ubrzo je opet protjeran s Labinštine u koju se još jednom vratio 1922. te se 1924. zaposlio u Koromačnu gdje ostaje sve do 1934. Tada je dobio otkaz jer se nije htio učlaniti u fašističku stranku i od onda kreće period nesigurnosti i neizvjesnosti za Marchiga i njegovu obitelj i svi skupa sele u Rijeku. Tamo je živio do svoje smrti 1965.

²⁵ Giuricin, L. i Scotti, G. 1981. "Dagoberto Marchig" U *Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 361.

5. LABINSKA REPUBLIKA 2021.

Sto godina nakon slavne pobune, Labin je znatno drugačiji. U vrijeme Labinske republike, na primjer, nije postojao Podlabin, već je izgrađen dvadeset godina kasnije. Danas je Labin gradić koji prati trendove ostatka Hrvatske te se značajno oslanja na turizam kao primarnu gospodarsku granu. Dakako, postoje i razna industrijska postrojenja (uglavnom inozemna) koja djeluju na području Labinštine te ona također zapošljavaju veliki broj ljudi, ali daleko je to od nekadašnjeg industrijskog mjesta.

Do obilježavanja stote obljetnice, teško je netko izvana mogao zaključiti kako se radi o „rudarskom“ gradu. Osim grupe entuzijasta okupljenih u udrugama i pojedinih istraživača, rijetko koga je zanimala revitalizacija rudarske baštine i njena valorizacija u kulturne svrhe. Kultura je danas nažalost u ulozi sluškinje turizma, ali kulturna baština je puno više od toga, ona kazuje povijest nekog naroda i na neki način je i lice, što za Labinštinu posebno vrijedi, lokalne zajednice.

Osim što poneki sportski klubovi u Labinu nose imena koja evociraju rudarsku baštinu (MRK Mladi Rudar, NK Rudar, ŽRK Rudar itd.), Labin je do stote obljetnice bio tek sjena rudarskog imidža koji je predstavljao u prošlosti. Zanimareni čelični toranj, poznatiji pod lokalnim nazivom *šoht*, zatim pokoji vagon, kao onaj u Raši, i spomenik rudaru borcu neposredno kraj gradskog centra, pokazatelji su kako je rudarska baština donedavno bila skoro tek uspomena, obična povijesna činjenica koja se usmeno prenosila s koljena na koljeno, poglavito između onih čiji su očevi, djedovi i pradjedovi, i radili u rudnicima Labinštine.

Ono što treba pohvaliti je projekt stariji od 50 godina, replika rudarskih hodnika koja se nalazi u Narodnom muzeju Grada Labina i koji "predstavlja vjerni prikaz rudarskih hodnika u dužini od 150 metara smještenih u podrumu zgrade. Rekonstrukcija rudnika građena je od 1961. do 1964. godine uz pomoć Istarskih ugljenokopa i inženjera rudarstva. U prostoru prije ulaska u rudnik posjetitelji se najprije mogu upoznati sa vrstama ugljena i nekim strojevima, a na polici mogu izabrati odgovarajuću zaštitnu kacigu da se kao pravi rudari mogu sigurno zaputiti pod zemlju. Važno je napomenuti da se pri izradi ovog rudnika vodilo računa o dimenzijama pravog rudnika pa je ova rekonstrukcija u prvom dijelu lako prohodna, no od polovice strop se spušta i postaje sve niži, a prolaz uža pa je zaštitna kaciga itekako dobrodošla. Takve dimenzije vjerno dočaravaju svu težinu i strahotu rudarskog posla. Prikaz obuhvaća sva karakteristična obilježja rudnika, uključujući niskop s prikazom načina zaustavljanja vode, telefonskom centralom, radionicom, skladištem, trafostanicom, punktom za mjerenje eventualne prisutnosti metana (plin koji je u mješavini s ugljenom prašinom vrlo opasan u

rudniku). U hodniku se susreću vagoneti i lokomotiva za prijevoz ugljena, a cijelim putem prolazi pruga. Nakon ovog hodnika nastavlja se hodnik u kamenu, onaj prvi koji je trebalo probiti da se dođe do naslaga ugljena. U njemu su smještene cijevi za provjetravanje zraka, zatim otkopne bušilice, čekići i drugi alat. Dalje slijedi duži hodnik s prikazom raznih vrsta podgrada (drvena, željezna, lučna, četvrtasta, šesterokutna) koji vodi do radilišta. Na radilištu su prikazani primjeri otkopa čekićima, svrdlima, pijucima i miniranjem, zatim transportna traka, stroj za zasipavanje iscrpljenih dijelova rudnika, kamena prašina koja je služila za gašenje iskrenja prilikom miniranja.

U zadnjem dijelu rudnika prikazan je primjer starog načina kopanja 19. stoljeća jednostavnim ručnim alatom. Cjelokupnom dojmu pridonose prateći izvorni zvukovi snimljeni u originalnom rudniku."²⁶

Slika 8. Replika rudarskih hodnika u labinskom muzeju

Izvor: <https://uciliste-labin.hr/o-nama/o-muzeju/> (13.6.2021.)

²⁶ Narodni muzej Labin <http://www.iti-museum.com/hr/zbirke/narodni-muzej-labin/o-muzeju/> (pristup 25.5.2021.)

5.1. Labinska republika u Labinskoj Komuni – pregled izdanja iz 1981.

Kako bi bolje razumjeli sadašnjost, "labinsko stanje uma" i stotu obljetnicu Labinske republike, valja se vratiti unatrag i prisjetiti događanja iz prošlosti i jedne od najpopraćenijih prijašnjih obljetnica – 60. obljetnice.

Tijekom izrade ovog rada, autor je u nekoliko navrata posjetio Narodni muzej u Labinu. Zahvaljujući susretljivosti tamošnjih zaposlenika, ustupljen mu je pristup arhivu i nekim od starih brojeva Labinske komune, lokalnih novina koje su djelovale dugi niz godina. "Labinska komuna bilo je općinsko glasilo, službeno SSRN,²⁷ koje je živjelo nešto više od dva desetljeća – od travnja 1976. godine do 1997. godine, kada se gasi. Za to je vrijeme Labinska komuna postala vrlo popularan list, osobito među iseljenicima kojima je to bila najbolja veza sa starim krajem. Komuna je pratila sav život na Labinsčini – od politike i gospodarstva, do prosvjete, kulture i sporta."²⁸

Labinska komuna predstavlja najobuhvatniji prikaz obilježavanja 60. Labinske republike te su u nastavku kronološki po brojevima izdanja prikazane fotografije članaka i naslova koji su posvećeni Labinskoj republici i općenito obilježavanju 60. obljetnice. Cilj prikupljanja ove fotografske građe je kako bi se ukazalo na važnosti koju je Labinska republika predstavljala žiteljima grada Labina, desetljećima nakon samog zbivanja, a i kako bi se stvorio svojevrsan uvod u stotu obljetnicu koja je poslužila kao jedan od glavnih povoda pisanju ovog diplomskog rada.

Ukupno je snimljeno i prikazano 12 fotografija iz 9 brojeva Labinske komune iz 1981. godine. Prvi put se u Labinskoj komuni 60. obljetnica Labinske republike spominje u broju 63. Tad se pisalo o programu i delegaciji manifestacije koja će tek uslijediti.

Nakon pregleda svih brojeva Labinske komune iz 1981. godine, autor rada zaključuje kako je 60. obljetnica Labinske republike bila dostojno obilježena i veoma važna građanima Labina i okolice.

Službeni program višednevne proslave koja se održavala od 28. travnja 1981. do 1. svibnja 1981. odvijao se na nekoliko različitih lokacija. Sve je započelo u domu "2. mart" gdje je 28. travnja otvorena izložba natječajnih radova za spomen prostor rudaru borcu. U zajednici Talijana predstavljeni su literarni i likovni radovi učenika osnovnih škola iz Labina i Pule. U

²⁷ Socijalistički savez radnog naroda.

²⁸ LABINSKA KOMUNA - PRVI BROJ OBJAVLJEN JE 24. TRAVNJA 1976. <https://labinska-republika.blogspot.com/2018/03/labinska-komuna-prvjul-ondai-broj.html> (pristup 23.3.2022.)

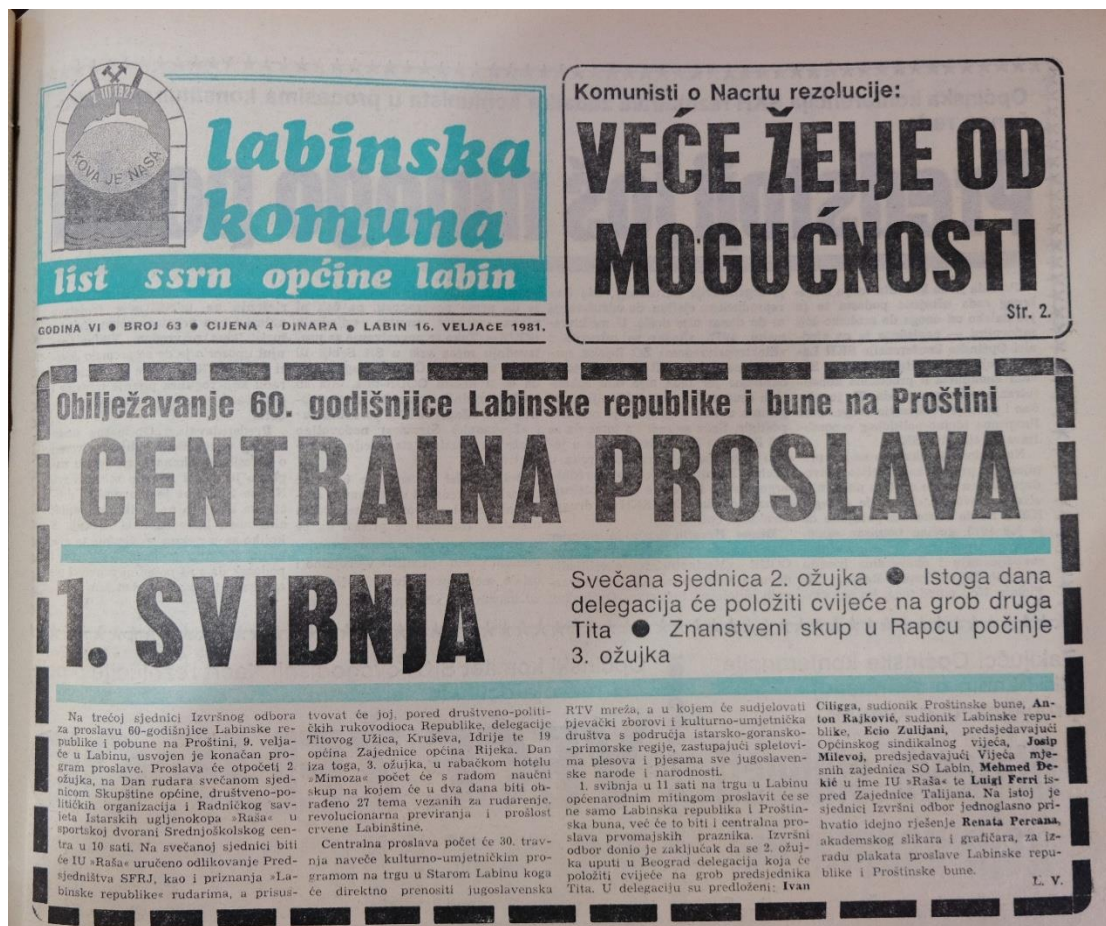
Narodnom muzeju Labin otvorena je izložba urbanističkih rješenja Plomina i izložba "Labinskih ateliera".

Dva dana kasnije, na Trgu maršala Tita dočekan je i ispraćena Štafeta mladosti. Na Trgu je kasnije realiziran kulturno-umjetnički program u kojem su sudjelovali pjevački zborovi "Brajša Rašan" Pula, "Lino Mariani" Pula, "Jeka Primorja" Rijeka, "Giuseppina Martinuzzi" Labin, dječji zbor iz Sv. Petra u Šumi, Harmonikaški orkestar iz Pule i plesni ansambl iz Ljubljane. Tijekom dana su posmrtno uručene plakete rodbini sudionika Labinske republike – Maksimilijanu Ortaru, Albertu Sikori, Giovanniju Pippanu, Francescu Da Giozu i Dagobertu Marchigu.

Zadnjeg dana manifestacije na različitim lokacijama Labinštine nastupili su limeni orkestar i narodni zbor. Osim kulturnog programa, održao se i rukometni turnir te je otvorena jedriličarska regata za prvenstvo Jugoslavije.

Šezdeseta obljetnica Labinske republike je svečano obilježena 1.5.1981. te je "ujedno bila središnja prvosvibanjska proslava u Hrvatskoj. Tom prilikom su, s nemalo ponosa, objavljeni rezultati anonimnog jugoslavenskog natječaja za izradu spomenika rudaru i rudaru-borcu, kako se službeno zvao spomenik. Prva nagrada za izradu najboljeg idejnog rješenja spomen prostora nedaleko od novog autobusnog kolodvora pripala je dvojcu - akademski slikar Quintino Bassani iz Zagreba-Labina i diplomirani arhitekt Berislav Iskra iz Rovinja. Bili su bolji i od ponuđenih rješenja znamenitog hrvatskog kipara Dušana Đamonje, koji je dobio drugu nagradu i trećenagrađenog Šime Vulasa. Ukupno je komisiji stiglo 200 prijedloga."²⁹

²⁹ SPOMENIK RUDARU BORCU U LABINU - TRI DESETLJEĆA ZABORAVA! <https://labinska-republika.blogspot.com/2015/02/spomenik-rudau-borcu-u-labinu-tri.html?m=1> (pristup 2.9.2022.)

Slika 9. Naslovna strana broja 63

Izvor: Labinska komuna, broj 63, 1981.

U broju 63 iz veljače 1981. govori se o tome kako je usvojen konačan program proslave šezdesete obljetnice Labinske republike i pobliže je objašnjen njen sadržaj. Proslava je započela 2. ožujka, na Dan rudara sa svečanom sjednicom tadašnje Skupštine općine, Radničkog saveza Istarskih ugljenokopa "Raša" i raznih društveno-političkih organizacija. Kasnije su bila podijeljena priznanja dok je centralna proslava započela 30. travnja s kulturno umjetničkim programom na trgu starog grada Labina što je prenosila jugoslavenska RTV mreža. Nastupila su mnoga kulturno umjetnička društva i zborovi.

U broju 64 se prvi put pojavljuje zanimljiva kolumna novinarkе Liliane Vale koja je glavni razlog zašto je kao uzorak analize odabrana šezdeseta obljetnica. Kao što je spomenuto u uvodnom poglavlju rada, riječ je o "Govore sudionici 'Labinske republike'", čiji naziv sam govori o sadržaju kolumne - živeći sudionici i suvremenici Labinske republike su prepričavali svoja iskustva i time pružili vjerodostojan uvid u događanja iz 1921.

Osim spomenute kolumne, spominju se razne manifestacije i nagrade čija nomenklatura je bazirana na Labinskoj republici i njenom nasljeđu.

Slika 10. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike' "

Izvor: Labinska komuna, broj 64, 1981.

U prvju kolumni "Govore sudionici 'Labinske republike' ", trojici govornika je zajedničko to što su za vrijeme Labinske republike svi bili djeca, tinejdžeri. Anton Petrinčić, Josip Vidić i Anton Hrvatin, sva trojica podrijetlom s Labinštine. Osim što su sva trojica tad bili djeca, zajedničko im je i to što su počeli raditi vrlo rano. Svi se prisjećaju Sicilijanaca koji su bili grubi i često nasilni prema rudarima.

GOVORE SUDIONICI »LABINSKE REPUBLIKE«: MILKA JAN IZ VINEŽA

S pjesmom u štrajk

Na čelu mase radnika onog dalekog martovskog dana 1921. godine, mladenačkim poletom i ponosom razvile su crveni simbol slobode dvije djevojke. Obučene u bijele haljine, s crvenim ružama u kosi, krenule su od Vineža put Labina, pjevajući iz sveg grla »Bandiera rossa«. Bile su to sestre Paola i Milka Brezac, a čini se da je stijeg zastave prihvatilo Gaetano Clirelli, mada o tome postoje različita svjedočanstva, temeljena na sjećanjima učesnika Labinske republike.

MILKA BREZAC-JAN i danas živi u našoj sredini, a Paola je davno umrla. Milka je u danima nobune labinskih rudara imala sedamnaest godina, njezina sestra petnaest. Sjeća se događaja iz prošlosti življe no što kako nam sama kaže pamti što joj se jučer desilo.

Rođena u Vinežu 1904. godine kao jedno od desetoro djece rudarskog stroiovođe Zamarije Bresca, bila je od djetinjstva suočena s teškoćama rudarskog života.

»Nije to bio moj prvi susret s crvenom zastavom — govori Milka Jan. Od malih nogu sjećam se oca koji te s društvom čitave noći uz crvenu zastavu pjevao na

Naša sugovornica je sa sestrom Paolom ponijela crvenu zastavu labinskih rudara ● Danas Milka Jan živi u trošnoj i hladnoj kućici, sama s 2240 dinara pomoći mjesečno

livadi. I za događaje koji su se spremali čula sam od njega, a poznavala sam dobro i Pipana. Kad bi došao k nama, uhvatio bi me pod ruku i prošetao, zavrtio oko sebe, a onda bi sjedio s rudarima i dugo su pričali

Prije no što smo krenuli iz Vineža, raspoloženje je bilo dobro. Pjevali smo, zaplesalo se, a povici »Kova je nasa« čuli su se svakog trenutka. Tako je kolona ljudi krenula u Labin gdje su nas fašisti dočekali pucnjavom. Bježeći iz Labina, baš pored današnjeg socijalnog, uhvatio me jedan fašista i pokušao privezati uz jedan bor. Spasio me karabinier koji sam jedva poznavala iz vida. Dolazili deci da sam njezina djevojka. Dolazili su kasnije tražiti ljude no kućama, tukli su mi oca, brata, a i ja sam iskusila batine.

Prošao je gotovo čitav sat dok je Mil-

ka Jan uspjela ispričati svoja sjećanja. Iscrpljena bolešću i osamljenošću, ne može zaboraviti da su joj iz života otrgnuti suprug i četvero djece.

Živi u trošnoj i hladnoj kućici na Vinežu u kojoj je, u vrijeme dok se u rudarskom oknu koristila konjska snaga, stajala vaga. Sve uspomene njezina, 77 godina duga života vežu je za to mjesto i ne želi znati za drugo. Iako joj je voda pred kućom ovih hladnih zimskih dana smrznuta. Nema ni kupatila ni drugih higijenskih uslova. Ima zato dobre susjede oko sebe koji je obilaze, donose sve što je potrebno.

Milka Jan preostala su sjećanja iz kojih izdvala uspomene na dane mladosti kad je ponijela simbol slobodarskih težnji labinskih rudara. Barem je jednom mjesečno potvrditi na to novčana uputnica od 2.240 dinara koju prima u ime noma-

či koja se daje učesnicima NOR-a i Labinske republike. Potrebno je stoga nekoliko puta okrenuti svaki dinar kako bi se dočekao idući mjesec, a Milka osjeća umor od života, šokanta i tuže.

L. Vale

LABINSKA KOMUNA • STRANA 1

Slika 11. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'" br. 64

Izvor: Labinska komuna, broj 64, 1981.

U istome broju se pojavljuje još jedna kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'", u kojoj svoje svjedočanstvo iz vremena Labinske republike prenosi Milka Jan iz Vineža. Prema nekim svjedocima tog događaja, Milka i njezina sestra Paola su razvile crvenu zastavu i predvodile kolonu rudara istovremeno pjevajući poznatu pjesmu "Bandiera rossa". Milka se također prisjeća talijanske brutalnosti iz onoga doba, mada se mora napomenuti kako je u kolumni spomenuto i to da ju je od jednog nasilnog Talijana spasio drugi Talijan. Govori kako je poznavala i ranije spomenutog Giovannija Pippana te kako ju život nije mazio u kasnijoj dobi gdje je izgubila supruga i svo četvero djece. Živjela je skromno od novčane naknade koju su dobivali sudionici Labinske republike te uz pomoć susjeda.

Slika 12. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'" br. 64

Izvor: Labinska komuna, broj 64, 1981.

Jedan od sudionika Labinske republike koji je razgovarao s Lilianom Vale bio je i Vitorio Pajtlar iz Raše. Prijateljevao je s Pippanom, Tonetijem i ostalim poznatim pobunjenim rudarima kojima je posvećeno ranije potpoglavlje. Vitorio Pajtlar je bio vozač lokomotive i vrlo dobro se sjećao svih okolnosti iz perioda Labinske republike. Spominje zastrašivanja vojske, uporni otpor rudara unatoč nestašici hrane i novca i prisjeća se partizanske diverzije iz Drugog svjetskog rata, kad su partizani s njemačkim dinamitom onesposobili termoelektranu Vlačka. Mirovinu je dočekao u Njemačkoj, a u kasnijoj dobi se vratio u Rašu.

Slika 13. Članak iz broja 65
 Izvor: Labinska komuna, broj 65, 1981.

Slika 14. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'"

Izvor: Labinska komuna, broj 65, 1981.

U broju 65, prvi govornik kolumne "Govore sudionici 'Labinske republike' " bio je Dinko Kos iz Kapelice. On je za vrijeme pobune čuvao stražu na cesti koja je iz Labina vodila prema Krapnu. Preporučavao je kako su fašisti bili veoma nasilni prema domaćem stanovništvu, pogotovo prema pojedincima koji su prkosili prisilnoj vlasti.

Govore sudionici Labinske republike: MAKSIMILIJAN ČERNJUL

Pet minuta do -strijeljanja

Maksimilijan Černjul, pripadnik «crvenih straža»
Snimila: R. Ružić

S MAKSIMILIJANOM ČERNJULOM razgovarali smo neposredno poslije svečane sjednice povodom Dana rudara na koju je bio pozvan da bi u radnom predsjedništvu predstavljao učesnike Labinske republike. Tada nam je rekao između ostalog i da je poželio na sjednici i sam ispričati kako je bilo tih historijskih dana i što je sve doživio. Kako na svečanoj sjednici to nije bilo moguće, rado je i dugo razgovarao za naš list.

Maksimilijan Černjul rođen je 1898. godine, a u rudniku se zapošljava 1914. godine. U vrijeme štrajka rudara pripadao je «crvenoj straži» i bio na zadatku u Strmcu za čitavo vrijeme trajanja pobune, s puškom o rame-nu.

Štrajk gladu

«Jednog su dana došli do mene jedan karabinjer i 'brigadier' dok sam bio na straži i tražili da im kažem gdje su Pipan, Toneti i Bajt. Nisam im htio odgovoriti već sam ih upozorio da je bolje da čim prije odu. I otišli su, ali su se ubrzo vratili s vojskom. Zadržali su nas tu do mraka, a zatim su pustili kućama one iz Nedešćine koji nisu bili na straži. Kad sam i ja pomi-slio da će me pustiti, naišao je onaj brigadier i tvrdio da sam ga htio ubiti. Nisam priznavao ni to mihi da sam imao pušku na straži. Dao mi je pet minuta vremena da priznam, a onda su me izveli iz gomile s namjerom da me streljaju. Vezali su mi ruke i noge, uzeli podatke i odveli u kantu gdje sam te noći ostao s još jednim dru-gom – Janom. Drugi dan odveli su nas u zatvor u Labin gdje nas je bilo pedeset i dva. Ovdje su opet zatražili od mene da priznam kako sam htio ubiti brigadiera, samarali su me i pljuvali, vikali da sam boljševik i da je takvima mjesto u Rusiji. Prebačen sam zatim u zatvor u Rovinj gdje sam ostao četiri mjeseca. Kako bi ih pri-morali da nas puste kućama organi-zirali smo štrajk gladu i šest dana uporno odbijali hranu, iako moram reći da smo prije štrajka sakrili nešto hrane da lakše podnesemo gladova-nje. Ustijedilo je puštanje kućama njih trinaestorice, a ja sam i dalje ostao. Tek kad su moji platili dvije hiljade lira kaucije pustili su me kući do su-denja. No i tada sam se morao sakri-vati i nikad nisam spavao kući jer su fašisti često dolazili do moje kuće i nastojali izazvati sukob. Onog dana kada sam uhapšen fašisti su na moju kuću stavili svoju zastavu i priredili vesele pred kućom. Zapamtio sam dobro onoga koji je na Strmcu ubio Ortaru, bio sam prisutan. Zato sam se njega čuvao i nastojao ga izbjeći jer me zaustavljao gdje god me je vi-dio.

Provokacije fašista

Znam da sam prvi put izašao iz kuće 16. listopada 1921. kada je u Nedešćini bio sajam. Na sred trga prišao mi je Buljan, popljavao me i isplju-skao, nastojeći me izazvati kako bi me opet otpremili u zatvor. Da ga nije umirio Škopac iz Klapčića ne znam koliko bih se mogao suzdržati. Ipak, najgori među njima bio je Pietro Bon-dante koji je radio s nama u rudniku, ali su ga potkupili i okrenuo se protiv nas. Znam da je uprava rudnika is-platila 45 tisuća lira trinaestorici ka-ko bi ih privukla na svoju stranu. Po-slije su nas tukli i proganjali gdje god su stigli, kao da nikad nisu bili nama ravnj.

Sjeca se Maksimilijan Černjul Jakova Macičisa koji je s njim bio u zatvo-ru, Dinka Blacića iz Sumbera, Verba-nac Mate, Vidie Antona i svakako Pi-pana koji se u zatvoru pobunio kad su im zabranjivali razgovor u celijama i zahtijevao da ih ne tretiraju kao raz-bojнике. Na sudenju u Pulj osloboden je i vraća se u rudnik gdje ostaje do umirovljenja 1954. godine, s izuzetkom one teške 1923. godine kad je zbog ne-zaposlenosti potražio posao na isko-pu boksita u Semberu.

U rudniku je Černjul ostao i za vri-jeme rata s dozvolom Narodnog od-bora gdje je, radeći na crpkama, ču-vao rudnik i iz njega iznosio sve što je partizanima moglo poslužiti.

L. V.

Slika 15. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'"

Izvor: Labinska komuna, broj 65, 1981.

Nakon Dinka Kosa, svoje svjedočanstvo je prenio Maksimilijan Černjul. Osim što je bio aktivni sudionik Labinske republike što bi mu samo po sebi bilo dovoljno da bude mrzak fašistima, Černjul se uspio dodatno zamjeriti vojsci kad im je odbio otkriti lokaciju Pippana i ostalih. Tu kreće teror koji je mjesecima proživljavao, prijetnje ubojstvom, premlaćivanja i naposljetku – zatvor. Nakon što je njegova obitelj platila jamčevinu, fašisti ga puštaju na slobodu do suđenja. Nastavio se skrivati jer su ga fašisti često tražili kod kuće, međutim biva uhvaćen. Spominje kako je zapamtio ubojicu svojeg imenjaka Ortara, jednog od dvojice

ubijenih rudara za vrijeme Labinske republike. U članku ispod vidljivo je kako je upravo on otkrio spomen ploču palim suborcima (Slika 16.).

Slika 16. Članak iz broja 67

Izvor: Labinska komuna, broj 67, 1981.

Slika 17. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'"

Izvor: Labinska komuna, broj 68, 1981.

Tri broja kasnije, opet se pojavljuje kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'" i ovoga puta svoje svjedočanstvo prenosi Anton Škopac, rudar koji je 1960.god. pronašao crvenu zastavu Labinske republike i kasnije je predao Narodnom muzeju Labinu u kojem se nalazi i dan danas.

Slika 18. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'"

Izvor: Labinska komuna, broj 68, 1981.

Osim Antona Škopca, u broju 68 se kao govornik pojavljuje i Oreste Miletić. On pak prepričava kako su rudari minirali most u Raši i separaciju ugljena na Štalijama koje se nalaze u neposrednoj blizini. Međutim, kad se vojska pojavila na Štalijama, rudari su uvidjeli da bi eventualna detonacija donijela više zla nego dobrog i odustaju od svojih namjera. Aktivno je sudjelovao u pobuni sve do kraja.

U broju 76 se za razliku od dosadašnjih sugovornika Liliane Vale koji su bili aktivni sudionici pobune pojavljuje potomkinja jednog od njih i to Francesca Tonetti, kćer "conte rosso-a"³⁰ kako su zvali Giovannija Tonettija.

O pomalo zagonetnoj ličnosti Giovannia Tonettia, sudionika Labinske republike i bliskog suradnika Pipana, talijanskog partizana razgovarali smo s njegovom kćerkom Franceskom

Grof revolucionarna duha

Ime Giovannia Tonettia, «crvenog grofa», vezano je uz revolucionarni pokret labinskih rudara 1921. godine. Pamte ga sudionici kao bliskog suradnika Pipana, no unatoč tome njegova je ličnost uvijek ostala pomalo zagonetna, a motivacija za priključenje radničkom pokretu nepoznata. Kako se dogodio da izdanak patriotske obitelji koja je u Istru došla 1900. godine i čiji su svi muški nasljednici po tradiciji bili brodograditelji ili kapetani duge plovidbe, pode putovima ideja Marxa i Lenjina, da 1939. pristupi Komunističkoj partiji Italije u kojoj ostaje do smrti?

O tome, kao i o liku Tonettija razgovarali smo s njegovom kćerkom Francescom Tonetti za njene posjete Labinu u rujnu ove godine.

Francesca Tonetti rođena je u Veneciji, danas živi u Rimu, a kako je svoju mladost provela između Istre i ova dva grada, naš kralj i danas pomalo osjeća kao svoju drugu domovinu.

— Ako me pitate što je naglano moglo oca da se odrekne svih privilegija koje mu je njegovo porijeklo i društveni status pružalo, mislim da ćete odgovor naći u anegdoti iz njegove rane mladosti. Imao je 17 godina kada su u školi dobili zadatak da pišu na temu «Vittorio Emanuele u mislima i srcu mladog Italijana». Njegov je papir ostao neispisan, a na pitanje profesora zašto nije ništa napisao, odgovorio je da je potpuno ravnodušan prema osobi koja obavlja dobro plaćeni zanat kralja. Tada još nije čitao Marxa, ali je odvažkado u sebi, mada konfuzno, osjećao socijalne nepravde oko sebe i u svijetu u kojem živi. Kada je pred i. svjetski rat regrutiran, odbio je odlazak na bojište smatrajući ratnu klanicu nepotrebnom, kao i pogibiju milijuna ljudi zbog ekonomskih interesa manjine. Prelomna je za njega prva poratna godina kada se upoznaje s djelima Marxa i Lenjina. Od tog trenutka postaje član Socijalističke partije i, posvećujući se isključivo partijskom radu, zapostavlja sve lične i obiteljske interese. Kako je Tonettijevima pripadala i plominska grofovija, Giovanni Tonetti upravo ovdje dolazi u životni kontakt s rudarima i seljacima i bez trunke dvojbe stajane njihovu stranu.

— Kakav je bio oćev utjecaj na formiranje vaše ličnosti?

— Oca sam obožavala, a kako je mlaka umrla mlada, sljedeći oca od nemila do nedraga u izgnanstvu i stalnom sakrivanju, bila sam posebno vezana uz njega. Zadojio me revolucionarnim duhom, tako da sam unatoč svojoj mladosti, pripravna dočekala otpor fašizmu u Italiji. Imao sam svega 17 godina, one 1943. godine, kada su u našu kuću u Veneciji upali fašisti tražeći oca. Budući da je on u to vrijeme bio s partizanskim jedinicama u planinama, odveli su mene. Crne brigade osudile su me na smrt, noćima sam bila podvrgavana ispitivanju ne bih li izdala oca i njegove veze. Izdržala sam sve, zahvaljujući

Francesca Tonetti prilikom boravka u redakciji u razgovoru s našom urednicom

Snimila: S. RUŽIĆ

u prvom redu njegovu utjecaju na mene i pošla u akciju da izvršim zamjenu svog oca, koji je u međuvremenu dospio u zatvor, za pripadnike SS snaga koje su nasi zarobili.

Čežnja za Labištinom

— Je li dolazio na Labištinu i nakon rata?

— Bio je nekoliko puta, a neposredno prije smrti sve je češće tražio da ga dovedem ovdje. I danas mi je žao što mu tu želju nisam stigla ispuniti. Inače, bio je posebno vezan za kaštel u Kršan. Znate li da je on svojevrmeno u Kršan doveo 200 kralva iz Bressanonea i da je davao mlijeko za rudačnik?

— Ponosna sam na njega, na njegovo sudjelovanje u Labinskoj republici. Zbog toga sam još prije 20 godina tražila jugoslavensko državljanstvo, a sada ću opet pokušati. Bila sam ponosna da imam i državljanstvo zemlje koja je, po meni, jedina socijalistička zemlja koja je odabrala pravi put u socijalizam i u kojoj je sloboda stvaran pojam.

Francesca Tonetti posjetila je za vrijeme boravka u našem gradu i Narodni muzej i obećala da će oćevu ostavštinu pokloniti muzeju.

Liliana Vale

Iz Matičnog ureda Labina

VIENČANI U KOLOVOZU

Vera Ilović i Rudolf Hudari, Mervilo Musić i Miro Kudić, Biljana Medvedović i Hvala Padić, Ruzana Škelec i Vaher Tanjga, Olga Bajt i Miljenko Grudić, Branka Baković i Klement Farugina, Anješa Vojčić i Renko Krpić, Nadja Tomić i Boris Formazari

ROĐENI

Franko Brenčić sin Elije i Serda, Keti Hrvatini kći Marinete i Vlada

UMRLI

Eret Julijana (94), Mogorović Zviko (73), Šumberac Marija (61), Anđrijačić Ivan (62), Kos Tonia (60), Bazzina Katarina (93), Radečić Ludmila (86), Blasković Romano (52), Lical Marko (81), Družeta Šime (72), Miletić Joap (62), Bolwein Johann (72), Pohar Matija (62), Bratović Eugenia (76)

Slika 19. Članak iz broja 76

Izvor: Labinska komuna, broj 76, 1981.

Francesca čitateljima otkriva kako je njen otac još od rane dobi suosjećao sa socijalnom nepravdom. Čitao je Marxa i Lenjina, odbio je odlazak na bojište Prvog svjetskog rata smatrajući to nepotrebnim zlom i kasnije je djelovao u partizanskoj jedinici, otvoreno prkoseći fašističkoj vlasti.

³⁰ Giovannija Tonettija su zvali conte rosso tal. crveni grof, zato što je sudjelovao u pobuni iako je dolazio iz imućne obitelji.

Slika 20. Članak iz broja 77

Izvor: Labinska komuna, broj 77, 1981.

Nakon Franceske Tonetti, u ime svog člana obitelji koji je bio sudionik Labinske republike govori i Albina Da Gioz, sestra Francesca Da Gioza. Iako je on za razliku od Giovannija Tonettija potekao iz siromašne obitelji, obojica su pokazivali revolucionarne, "pravedničke crte karaktera" već u ranoj mladosti. Francesca otkriva kako je njezin brat odanost komunistima platio svojim životom kad su ga objesili pripadnici njemačkih trupa u Drugom svjetskom ratu.

Šezdeseta obljetnica Labinske republike održala se u malo manje od godinu dana nakon smrti Josipa Broza Tita, daleko najistaknutije ličnosti tadašnje države Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Deset godina ranije, Tito je bio pokrovitelj proslave obilježavanja pedesete obljetnice te je tom prilikom pustio u rad termoelektranu "Plomin". Iako je preminuo 1980. godine, Titov kult ličnosti ostavio je snažan trag i godinama nakon, stoga ni šezdeseta obljetnica Labinske republike nije prošla bez prisjećanja na bivšeg predsjednika SFRJ. Možda najbolji prilog tome je članak Liliane Vale u kojem piše; "ovogodišnje jubileje proslavljamo

bez Tita, ali s Titom u nama. I kao i prije, svaka radna pobjeda labinskih rudara i radnih ljudi crvene Labinštine, bila je i ostala dio zakletve Titu, dio duga prema čovjeku koji u sebi utjelovljuje pojmove domovine, mira i slobode."³¹

Kako je već ranije spomenuto, upravo kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'" Liliane Vale je od posebnog značaja kod šezdesete obljetnice. Rudari i njima bliski ljudi prenijeli su svoja svjedočanstva i budućim naraštajima ostavili trajno "pokriće" legendi Labinske republike.

5.2. Stota obljetnica Labinske republike

Grad Labin i okolne općine su nekoliko mjeseci u zajedničkoj suradnji s građanima i civilnim sektorom pripremali program obilježavanja stote obljetnice. Svojevrsna proslava se odvijala od 2. ožujka do 8. travnja 2021. godine, što sve skupa čini 37 dana koliko je trajala i Labinska republika. Osim Grada Labina i općina Labinštine, svoj doprinos organizaciji su dali Istarska županija i Turistička zajednica.

Javnim pozivom koji je raspisao Grad Labin prikupljale su se ideje i razne kreativne zamisli koje bi obogatile i upotpunile program te su mnoge od njih prihvaćene i predstavljene lokalnoj zajednici prije samog obilježavanja velikog jubileja.

Ususret stotoj obljetnici, lokalni, regionalni, a naposljetku i državni mediji su počeli obavještavati o aktivnostima vezanim za proslavu obljetnice. Prisjećanja na događaj, izvještaji iz Labina, intervjui s osobama koje godinama istražuju i pišu o rudarskoj baštini Labinštine, samo su neke od učestalih tema kolumni koje su objavljene neposredno prije same obljetnice.

Labinske osnovne škole OŠ Matija Vlačić i OŠ Ivo Lola Ribar su također obilježile obljetnicu nizom aktivnosti. Učenici su na kreativne načine i kroz razne radionice ukazali na važnost Labinske republike za Labin i okolne krajeve te su neki razredi čak oslikavali vlastite majice s rudarskim motivima kako bi što maštovitije predstavili rudarsko nasljeđe.

Iako je i inače programom nastave povijesti predviđen sat posvećen Labinskoj republici, u ožujku 2021. se tome pridala veća važnost te se detaljnije obrađivao povijesni aspekt vezan za Labinsku republiku. Na nastavi likovnog učenici su izrađivali rudarske maske i bedževe dok su na nastavi hrvatskog i stranih jezika učili o prozi i poeziji čiji su autori inspiraciju pronalazili u rudarskoj prošlosti. Učenici osnovnih škola i djeca u vrtiću su danima prije i

³¹ Vale, Liliana. 1981. "Uz godišnjicu smrti druga Tita, RADOM SE ODUŽITI VELIKANU". *Labinska komuna* br. 68, str. 1.

tijekom obljetnice posjećivali mjesta od posebnog značaja za rudarsku prošlost, kao što su tzv. šoht, "Krvova placa" i ostali. Djeca predaka koji su radili u rudniku su prenosila iskustva svojih djedova i pradjedova o kojima su ih učili roditelji te su si kroz kvizove na atraktivan način prenosili saznanja. U školama su se prikazivali dokumentarni filmovi te su često kao gosti predavači bili pozivani entuzijasti i povjesničari upoznati s tematikom Labinske republike i labinskog bazena ugljena.

Slika 21. Neki od učeničkih radova na tematiku rudarske baštine

Izvor: http://os-ilribar-labin.skole.hr/fotogalerija?show=album&id=211&limit=&curr_page=2

(21.6.2021.)

Slika 22. Sat postavljen u Labinu koji je odbrojavao dane do obljetnice

(FOTO: Facebook/Dani Labinske republike)

Izvor: <https://www.lupiga.com/vijesti/kova-je-nasa-sto-godina-od-crvene-republike-i-prvog-antifasistickog-ustanka-u-europi> (20.6.2021.)

Osim škola i vrtića, istaknuli su se lokalni glazbenici koji su dali svoj doprinos u obliku koncertne manifestacije u čast Labinske republike te zajedno s organizatorima, udrugom Labin Art Express, ukazali na važnost tog događaja na jedan moderan, urbani način. Mnogi od učesnika su potomci rudara. Organizirane su razne izložbe fotografija, video uradaka i umjetničkih instalacija.

2. ožujka 2021. na dan svečanosti, dodatnu pozornost državnih medija je privukla posjeta predsjednika republike koji je obišao sva važna mjesta vezana za rudarsko nasljeđe te je prigodnim govorom obilježio Labinsku republiku, ukazao na njenu važnost iz povijesnog konteksta i čestitao lokalnom stanovništvu obljetnicu.

Organizirani su natječaji za najbolju fotografiju, kratku priču i pjesme na tematiku Labinske republike. Autor ovog diplomskog rada je i sam sudjelovao u fotografskom natječaju te je njegov doprinos priložen niže.

Slika 23. Fotografski doprinos lokalnome natječaju autora diplomskog rada

Slika 24. Fotografski doprinos lokalnome natječaju autora diplomskog rada

Slika 25. Promo plakat sa službenim sloganom na kojem su vidljive dominantne boje (crna i zelena) po kojima je mnogima poznat labinski identitet

Izvor: <http://www.labin.hr/labin-2021-docekuje-u-pripremanama-velikog-jubileja-100-godina-labinske-republike> (15.2.2022.)

5.3. Analiza dokumentarnog filma "Labinska republika: stvarnost iza legende"

Dokumentarni film "Labinska republika: stvarnost iza legende" redatelja Gorana Načinovića, plod je produkcije labinskog Levela 52 za Hrvatsku radioteleviziju. Kao što mu i sam naziv govori, film se bavi pozadinom zbivanja za vrijeme slavne rudarske pobune iz 1921., tzv. Labinske republike koja je 2021. imala stotu obljetnicu. Posebno je zanimljiva činjenica kako su autori filma redom potomci rudara i sudionika Labinske republike.

Film započinje starim, crno bijelim kadrovima Labina i rudara u rudniku te pripovjedač ukratko gledateljima prezentira temeljnu ideju filma. Uvod u cijelu priču zaokružuje scena s prvim, tada još neimenovanim govornikom u filmu (za kojeg se kasnije ispostavilo kako je riječ o Josipu Pinu Štembergi, bivšem upravitelju rudnika koji potiče iz rudarske obitelji), koji se nalazi na *Krvovoj placi*, trgu na kojem je sto godina ranije započela Labinska republika. On ukazuje gledatelju na važnost samog događaja i potrebu za sagledavanjem povijesnih činjenica i okolnosti koje su zaslužne za nastanak rudarske pobune. Kraj njega u kadru se

odjednom pojavljuje rudar koji je očito zamišljen kao imaginarna figura kojom je redatelj vjerojatno želio ukazati na autentičnost lokacije otkud je sve počelo (Slika 26.). Nakon uvodne tri minute narativ preuzima Tullio Vorano, umirovljeni povjesničar i autor brojnih publikacija o labinskoj rudarskoj povijesti koji govori o različitim internacionalnim upravama koje su se izmjenjivale u vlasti na području Labina.

Slika 26. Isječak iz filma "Labinska republika: stvarnost iza legende"

Tijekom filma izmjenjivali su se mnogi govornici. Josip Stemberga, povjesničar Tullio Vorano, sociolog Renato Matić, voditelj Narodnog muzeja Labin Vedran Kos, predsjednik udruge Istarski ugljenokopi Raša Mladen Bajramović, antropolog Andrea Matošević, književnik i novinar Giacomo Scotti, potomci sudionika Labinske republike Laura Marchig, Elza i Mladen Bastijanić, povjesničarka umjetnosti Gorka Ostojić Cvajner, novinar Marijan Milevoj, fotograf Boris Cvjetanović, predsjednik udruge Labin Art Express Dean Zahtila i koordinatorica projekta Labin Art Republike 2004. Lori Luketa Dagostin.

U filmu su također prikazani različiti kadrovi iz rudnika i Labina općenito za vrijeme i nakon Jugoslavije. Spominje se veliki štrajk rudara iz 1987. godine, tzv. Druga Labinska republika o kojoj je znanstveni članak napisao jedan od govornika, Andrea Matošević.³²

Osim spomena navedenog događaja, zanimljivo je i izlaganje Deana Zahtile, predsjednika udruge Labin Art Express koji u jednom trenutku filma znakovito izjavljuje: "Bez labinskog rudnika, ne bi bilo ni Labina, ne bi bilo ni nas, ne bi bilo ni vas, ne bi bilo ni Labin Art

³² Matošević, Andrea. "Druga Labinska republika 1987. godine. Povijesno nasljeđe, štrajkaška fonografija i fotografije obustave rada." *Etnološka tribina*, vol. 50, br. 43, 2020.

Expressa, ne bi bilo ničeg." Ovu izjavu možemo interpretirati na nekoliko načina, iz nekoliko uglova. Prvo što ju karakterizira je naravno hiperbola, ali hiperbola kao sredstvo dodatnog iskazivanja značaja Labinske republike za labinski kraj i lokalne žitelje. Nije precizirano kome se gospodin Zahtila obraća kada govori "vas", međutim dojma smo kako su te riječi upućene članovima filmske ekipe koja ga intervjuira, uzevši u obzir kako su oni potomci rudara. Njihova uloga u cijeloj priči je stvaranje samog filma i prikaz prikupljenih podataka u ispravnom kronološkom redu.

Takva interpretacija se također može primijeniti na općenito sve ono što su rudari ostavili u nasljeđu; uzevši u obzir da je cijela industrijska revolucija izvedena iz korištenja ugljena, gotovo svi donekle duguju određeni danak radnicima prošlosti. U ovom primjeru konkretno može se primijeniti teza kako svi žitelji Labina nešto duguju rudarima.

Ono što autor rada primjećuje kod gotovo svakog govornika u filmu je određena doza poštovanja prema tematici. Osim što su veoma dobri poznavatelji rudarske baštine Labinštine, jasno je kako su svi svjesni i njene "veličine". Ne nabrajaju činjenice letimično već pomno biraju riječi i s vidljivim entuzijazmom govore o rudarima i Labinskoj republici.

Čuva li i ostatak lokalnog stanovništva dostojno uspomenu na Labinsku republiku? Osjeća li se lokalno stanovništvo zaduženim zbog svega što su rudari kroz prošlost ostavili Labinu i okolici? Odgovore na ta i slična pitanja autor rada predstavlja u sljedećem potpoglavlju koje čini intervju sa scenaristom dokumentarnog filma "Labinska republika: stvarnost iza legende", gospodinom Tonijem Juričićem.

5.3.1. Intervju sa scenaristom filma

Sanja Potkonjak u svojem priručniku navodi sljedeće: "Istražujemo li iskustva, naša će metoda biti životna povijest, rekonstruktivni intervju ili testimonijalni intervju, odnosno klasični otvoreni intervju."³³ Za potrebe diplomskog rada i bolje shvaćanje dokumentarnog filma "Labinska republika: stvarnost iza legende", autor rada je razgovarao s Tonijem Juričićem, scenaristom filma snimljenog povodom stote obljetnice tog za Labinštinu važnog povijesnog događaja.

³³ Potkonjak, Sanja 2014. *Teren za etnologue početnike*, Hrvatsko etnološko društvo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju, str. 38.

S obzirom na ulogu i povezanost ispitanika s mjestom (Labin) i stvaranjem filma, autor rada smatra njegovo iskustvo od velike važnosti pri stvaranju doživljaja o filmu i njegovoj tematici te se stoga odlučuje na ovaj intervju.

1. Koliko ste kroz svoje formalno obrazovanje imali prilike učiti o rudarstvu na Labinštini? Jeste li u lokalnim školama prisustvovali obilježavanju nekakvih obljetnica Labinske republike?

Koliko me pamćenje služi, u školama se posvećivao jedan sat povijesti i znam da je u jednom od udžbenika za više razrede osnovne škole Labinskoj republici posvećena jedna mala „cjelina“ na dnu stranice kao prvom antifašističkom ustanku. Sad mi je žao što sam bio potpuni kampanjac tijekom osnovne i srednje i što nisam posvećivao više pažnje sadržaju, ali i izvannastavnim aktivnostima koje su zasigurno obilježavale Labinsku republiku na neki svoj način.

2. Je li itko od članova Vaše obitelji bio rudar ili sudjelovao na neki način u radu ugljenokopa? Ukoliko da, koji utisak je na njih ostavio takav život?

Moji pradjedovi su bili rudari ali o tome se nije pričalo u obitelji. Tijekom istraživanja za film sam shvatio da je malo tko od rudara pričao o svom radu u rudniku i tegobe koji je on donosio. Nažalost nisam imao prilike razgovarati s njima jer su preminuli prije mog rođenja.

3. Kao Labinjan, kako biste ocijenili dosadašnje očuvanje uspomene na rudarstvo u Vašem gradu? Mislite li da Labin odiše duhom rudarstva, da je prije stote obljetnice napravljeno dovoljno da strani posjetitelji steknu dojam kako je riječ o nekadašnjem "gradu ugljena"?

Nažalost, moglo se je puno više napraviti da se održi identitet Labina kao grada ugljena. Čisto sumnjam da bi posjetitelj koji je slučajno doletio u Labin imao osjećaj da je ovo jednom bio grad rudara. OK, sad su renovirali Šoht koji svijetli cijelu noć pa se može dobiti ta ideja da je ovdje bilo nešto prije (ili pak da je još uvijek ovdje, s nama). Također, nije se trebalo čekati 100 godina da se renovira Krvova placa. Nadam se da se neće čekati 200. obljetnica da se renovira spomenik rudaru borcu, spomenik koji bi trebao bit najreprezentabilniji monument rudarenju na Labinštini zbog svoje lokacije u centru grada. Također, vagonet šta se postavio

kod Štrmca je odlično pozicioniran, čisto da putnicima koji dolaze iz pravca Rijeke da do znanja gdje dolaze.

4. Koje je Vaše mišljenje o ideji "Podzemnog grada"³⁴?

Ideja je odlična i nadam se da će se realizirati u skoroj budućnosti. To nije samo „turistička atrakcija“ zbog koje će Labin (i cijela Labinština) postati primamljivija strancima (a i Hrvatima) da dođu u grad, već i zbog njegove povezanosti s tradicijom rudarenja.

5. Mislite li da je revitalizacija rudarske baštine u kulturne svrhe dobra ideja?

Nije samo dobra, već odlična ideja. Nema smisla ostaviti sve te ugašene pogone da „trunu“ pod zubom vremena. Dobar primjer je Rijeka koja svoju industrijsku baštinu prenamjenjuje u kulturne svrhe. Rikard Benčić tako postaje Gradska knjižnica, nešto što je slično i u Labinu gdje je mramorna dvorana pored (danas) zgrade porezne uprave postala Gradska knjižnica Labin. Lamparna je drugi primjer te kulturne revitalizacije prostora. Jednostavno nema smisla da prostori ugašenih pogona zjape prazni kad bi se s njima mogla napraviti svakojaka čuda, od poslovnih prostora (zgrada porezne) pa do kulturnih i drugih ustanova.

6. Koji je po Vama potencijal takve baštine u labinskom turizmu?

Potencijal takve baštine je ojačati identitet Labina koji spaja prošlost (rudarsku tradiciju) s budućnošću (kultura) čime se stvara jedinstveni identitet skrojen od dvije struje. Upravo ta jedinstvenost Labina kao grada koji je na temelju dvije struje (industrija i kultura) izdiže ovu sredinu kao specifičnu lokaciju koja privlači ne samo turiste koji su željni turističkog sadržaja, već i istraživače (povjesničare, povjesničare umjetnosti, sociologe, lingviste i slične) koji u Labinu pronalaze čitav rudnik kulturnog bogatstva.

7. Što Vam je prva asocijacija na spomen "Labinske republike" i budi li ona ikakve osjećaje u Vama?

³⁴ Projekt udruge Labin Art Express u kojem je zamišljena izgradnja futurističkog podzemnog grada s ulicama, barovima, galerijama, bazenom, trgovinama, restoranima, dječjim igralištima, muzejom rudarstva, kao i svim ostalim elementima svakog modernog grada.

Prva asocijacija je bunt protiv nepravde. Labinska republika označava taj trenutak u povijesti kada ljudi nemaju više ništa za izgubiti, kada su spremni poginuti ne za svoje ideale, već poginuti kako bi svojoj djeci i budućim generacijama osigurali pošteniji život i sigurniju egzistenciju. To je bunt koji se prkosi glomaznoj mašineriji koja ga tlači, bunt koji je unatoč tome što je „ugušen“ nakon samo mjesec dana ostavio neizbrisiv trag u kolektivnom sjećanju Labinštine koja i dan danas njeguje vrijednosti zbog kojih su rudari ustali protiv talijanske administracije.

O FILMU

8. Inicijalni povod pozivu za ovaj intervju je svakako Vaše sudjelovanje u stvaranju dokumentarnog filma „Labinska republika: stvarnost iza legende“ gdje ste imali ulogu scenarista. Otkud inspiracija za angažmanom u takvom projektu? Zbog nekakvog vida lokalpatriotizma?

Ne bih baš rekao da je to bio „lokalpatriotizam“ koliko želja da se stvori filmski zapis koji će uhvatiti priču na kojoj doslovno počiva Labin i njegov razvitak. Film je nastao kao želja da se stvori filmski spomenik našim precima koji su radili u rudnicima, da se kroz 52 minute vrednuje njihovo svakodnevno suočavanje sa smrću koja je vrebala u hodnicima rudnika. Što se tiče same prirode bunta, ona izlazi iz granica Labinštine i lokalpatriotizma zbog svoje univerzalne poruke koja je i dan danas važna.

9. Ukratko nam opišite začetak same ideje, tko je sve osim Vas sudjelovao u stvaranju dokumentarca i kako je sve skupa počelo?

Početkom veljače 2020. javili su mi se Bianca Dagostin, Goran Načinović i Sanel Isanović iz Level 52 s idejom da bi napravili u sklopu 100. obljetnice ustanka rudara dugometražni dokumentarni film koji bi poslužio kao svojevrsna kronologija Labinske republike i njezinog utjecaja kroz povijest Labinštine. Projekt smo sastavili u svega desetak dana i prijavili ga na natječaj HRT-a. U lipnju je projekt prihvaćen, te je započela prva faza, organizacija snimanja i pisanje scenarija.

10. Kakvo je bilo vaše predznanje o Labinskoj republici prije nego ste krenuli sa cijelom pričom?

Moje predznanje je nažalost bilo dosta „površinsko“. Istina, znao sam neke sitnice koje se nisu učile u školi i koje nisu toliko „u središtu“ kad se priča o Labinskoj republici. Većinom je to bila ta mitološka slika ustanka kao masivnog otpora koji je završio klimaktičkim sukobom na Štrmcu u maniri ratnih holivudskih blockbustera (ako gledamo gušenje bune iz perspektive te neke fikcionalizirane verzije republike). Upravo zbog toga je cilj dokumentarnog filma bilo razdvojiti stvarnost od fikcije te pružiti gledateljima realnu sliku ustanka.

11. Jeste li imali kakvih problema pri realizaciji ideja, koliko je sve skupa vremenski trajalo i na koje ste sve načine prikupljali materijal?

Prije nego što se krenulo s pisanjem scenarija, ispitali smo veći broj sudionika (od kojih neki nažalost nisu završili u konačnoj verziji filma zbog ograničenog vremenskog formata) te pročitali nekoliko knjiga kako bismo spojili ljudski aspekt priča s akademskim izvorima čime se dobila ravnoteža u vjerodostojnosti dokumentarca. S nekoliko pročitanih knjiga i dvadesetak sati zvučnih zapisa, iznajmio sam stan u Zagrebu na sedam dana kako bih se neometano mogao posvetiti pisanju scenarija. Jutra bi bila rezervirana za pisanje, a večeri za vađenje transkripta iz zvučnih zapisa koje bi potom, u scenariju, podržao sa stručnom literaturom. Prva verzija scenarija je bila gotova u sedam dana nakon čega je krenulo poliranje teksta što je potrajalo mjesec dana. To je definitivno bio najteži posao jer su mnoge priče morale biti izbačene zbog vremenskog trajanja. Nekih 15 – 20 stranica scenarija je tako bilo „izbačeno“ u konačnoj verziji, no konačna verzija ili final draft je bio ispoliran do posljednje riječi zahvaljujući ekipi iz Level 52 koja je komentarima davala svoj input oko stvaranja jednostavnijeg prikaza kompleksne filmske panorame Labinske republike.

12. Što Vam je bio najveći izazov pri snimanju filma? Vama kao scenaristu i cjelokupnoj ekipi općenito?

Oživjeti Labinsku republiku je definitivno bio najveći izazov jer od arhivskog materijala (pogotovo vizualnog) je ostala samo jedna fotografija. Tu je "uletio" animator Vibor Juhas koji je pomoću animacije oživio ključne trenutke ustanka labinskih rudara. Upravo je pisanje scenarija za te animirane scene bilo izazovno pošto sam se prvi put susreo s time „u praksi“,

no mislim da je na kraju stvarno super ispalo i da je Viborov stil dao jedan poseban pečat cijelom filmu.

13. Kako ste birali sugovornike i suradnike u filmu? Jesu li to sve ljudi koje ste poznavali i ranije? Jesu li svi kojima ste se obratili pristali na razgovor ispred kamera ili su Vas neki i odbili?

Neke sudionike sam poznao i ranije jer je ipak Labin mali grad pa je velika vjerojatnost da si se već susreo s njima u jednoj točki života. No zbog nekih sudionika smo potegnuli do Pule, Rijeke pa čak i Zagreba kako bismo dobili što cjelovitiju sliku Labinske republike. Oni koji su pristali na prvi intervju, kad smo snimali zvučne zapise koji su potom postali dio scenarija, su pristali da budu i ispred kamere. Nažalost, nismo mogli uključiti sve ispitanike zbog vremenskog ograničenja, no smatram da smo napravili dobru odluku u stvaranju konačnog izbora sudionika.

14. Kada nešto dokumentiramo, bilo to u obliku fotografije, teksta ili video i audio zapisa, podrazumijeva se kako nešto vjerno prezentiramo, analiziramo i općenito obrađujemo, evidentiramo. Je li Vaš film isključivo vjerna analiza povijesnih događaja ili ste htjeli i poslati nekakvu poruku gledateljima?

"Labinska republika: stvarnost iza legende" je nastala ne samo zbog proslave stote godišnjice ustanka rudara Labinštine već i kao namjera da stvori autentičan dokument jednog bunta kojemu se često pripisuje etiketa prvog antifašističkog pokreta na svijetu, bunta čija se slika ideološki pojačala u Jugoslaviji zbog samoupravnog i antifašističkog karaktera ustanka. Mislim da smo pružili vjeran prikaz Labinske republike, lišen ikakve ideologije i predstavili ga kao ono što je on stvarno bio – ustanak socijalnog karaktera.

Naravno, dokumentarac se ne može mjeriti s akademskim radovima koji analiziraju pozadinu Labinske republike, ali mislim da zbog svoje dokumentarističke naravi služi kao dobra početna točka za sve one koji bi se željeli pobliže upoznati s tim događajem.

15. Gledajući unatrag, biste li nešto promijenili u vezi filma ili ste zadovoljni s projektom kakav je? Kako ste se Vi osobno osjećali za vrijeme snimanja filma?

Ja bih bio najsretniji da je film mogao trajati malo duže, ali onda bi već postojala mogućnost da film postane zamoran. Realno, sad kad bacim oko na finalnu verziju scenarija, ne bih promijenio ništa. Goran Načinović (redatelj) je stvarno vjerno prebacio gotovo svaku scenu iz scenarija na ekran.

16. Možete li istaknuti nekakve anegdote sa seta, iz studija? Je li bilo i emotivnih trenutaka za nekog?

Kao scenarist, moj posao je bio gotov odmah u početku, tako da nisam bio prisutan na snimanjima. Ipak, najbolje mi je bilo kad smo se našli s Mladenom Bajramovićem s kojim je razgovor potrajao oko 3 sata i koji je svakih pola sata odlazio natrag u stan da bi se vratio s još jednom knjigom za istraživanje. Jedan od dražih trenutaka mi je isto bio kad bih imao radne sastanke s redateljem. Našli bi se u kafiću te zajedno prolazili kroz scenarij kako bi stvorili što kvalitetniji konačan proizvod, kako bi stvorili scenarij koji rezonira s mojom scenarističkom vizijom i njegovom redateljskom.

17. Jeste li gledali neke druge filmove vezane uz tematiku istarskih ugljenokopa i je li Vas se koji posebno dojmio?

Najviše me se dojmio dokumentarac o štrajku labinskih rudara iz 1987. čijeg se naslova sada ne mogu sjetiti, mislim da je Zadnja smjena ili tako nešto?³⁵ Bilo je još par kratkih dokumentaraca o udarnicima iz Raše iz vremena Jugoslavije, ali ja sam s naslovima filma kao s imenima ljudi, zaboravim ih nakon pet minuta.

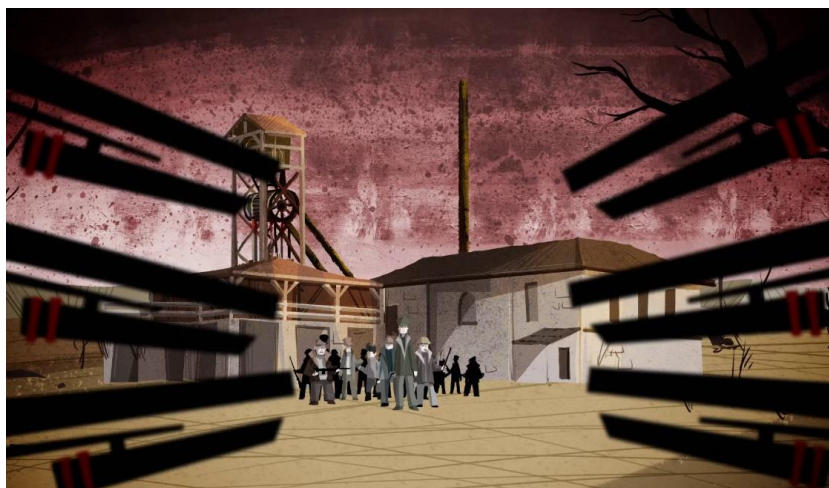
18. Za kraj, planirate li još kakve angažmane oko rudarske baštine ili smatrate da ste rekli svoje s ovim filmom?

Za sada i ne baš, ali volio bih se jednom vratiti i detaljnije obraditi štrajk iz 1987. godine i sagledati događaje na Labinštine u kontekstu tadašnje politike koja je vodila prema raspadu Jugoslavije.

³⁵ Sugovornik misli na dokumentarni film "Poslije štrajka", redatelja Petra Krelje.

ZAKLJUČCI NAKON INTERVJUJA

Ispitanik potvrđuje autorovu procjenu kako su građani Labina uglavnom slabo upoznati s rudarskim nasljeđem. Nedovoljno se o tome uči u školama, medijski se poprati uglavnom kod obljetnice Labinske republike i nekakav opći dojam je da među Labinjanima osim kod istraživača i nema nekog pretjeranog interesa za revitalizacijom rudarske baštine.

Slika 27. Isječak iz filma "Labinska republika: stvarnost iza legende"

Slika 28. Službeni promotivni materijal za film

Izvor: <http://www.liburniafilmfestival.com/Arhiva/19.-LFF/Filmovi/Labinska-Republika-stvarnost-iza-legende> (1.5.2022).

6. ZAKLJUČAK

37 dana o kojima se još uvijek priča 36 500 dana kasnije. I o kojima će se i dalje pričati. Iz bunta, borbe za radnička prava, borbe za svojeg, izrodila se legenda. Labinska republika je prepričavana i tumačena kroz različite interpretacije, njena slava je usmenom predajom i pisanim tragom održavana na životu. Slava čiji značaj je nadišao lokalne okvire, a o čemu Branko Đukić piše; "...Labinska republika nije samo jedna od najznačajnijih akcija radničke klase Jugoslavije protiv buržoazije u prvim godinama poslije Prvog svjetskog rata, već i sastavni dio borbe radničke klase Italije protiv kapitalista i jedna od najljepših spona koja je u tom periodu vezivala i danas vezuje radničke klase dviju susjednih zemalja, Italije i Jugoslavije."³⁶

No znanost se ne bavi slavom, već rasvjetljavanjem događaja, procesa i dinamika koji su ih iznjedrili. Iako je slava Labinske republike spašena od zaborava, njena istina se među različitim tumačenjima često dijelila na "istinitiju" i onu manje istinitu. Ambicija ovog diplomskog rada je vjerodostojno tumačenje povijesnih činjenica te se ne bavi senzacijom, već dokumentarnim prikazom. Kao Labinjanu, teren mi je poznat, štoviše, mogu reći da sam *in medias res*. Dovoljno je prošetati se gradom i malo obratiti pozornost na neke detalje. Sitne, ali ipak prisutne. Spomenik rudaru borcu, autora Quintina Bassanija i Berislava Iskre, pa ranije spomenuti labinski *šoht*, stari vagon na ulazu u Labin iz smjera Rijeke, samo su neki od malih nagovještaja kako se radi o nekadašnjem rudarskom središtu. Kao član lokalne zajednice, u blagoj sam prednosti pri stjecanju svjesnosti i znanja o rudarskoj baštini naspram nekog stranca, a žao mi je što nije pomnije i bolje valorizirana. Umjesto upiranja prstom, uzroke tome valja potražiti u svakodnevicu svakog od nas u Labinu. Što sam točno "ja" napravio kako bih održao Labinsku republiku na životu? Je li moderan život vlak koji jednostavno prebrzo ide da bi pamtili prošle stanice?

Stota obljetnica Labinske republike je poslužila kao podsjetnik na slavni događaj i Labin je barem nakratko opet bio u središtu zbivanja. Kroz sve navedene aktivnosti u petom poglavlju, Labinska republika je opet na neki način zaživjela i ta pozitivna priča je donekle pružila potvrdu kako rudari nikad neće pasti u zaborav u Labinu (i šire). Čak i na stotu obljetnicu prilikom koje opet dolazi do različitih tumačenja Labinske republike, sam podsjetnik na događaj preuzima važniju ulogu od demistifikacije kojom su se bavili istraživači.

³⁶ Đukić, Branko 1981. "Labinska republika u savremenoj jugoslovenskoj historiografiji". U *Radnički pokret Labištine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 122.

Nekakav opći konsenzus u vezi dokumentarnog filma "Labinska republika: stvarnost iza legende" jest kako je film uspješno prikazao povijesni aspekt Labinske republike, uz primjesu romantike primjetne kod pojedinih sugovornika, bez čega priča oko Labinske republike, čini se, jednostavno ne može. U svom znanstvenom radu pisanom povodom stote obljetnice Labinske republike, Andrea Matošević između ostalog zaključuje; "Rudari i njihovo nasljeđe ostaju primjetni i u budućem društvenom samoupravnom uređenju kao i među naknadnim generacijama rudara i štrajkaša, ali i istraživača – povijesni događaj zaodjenut je u simbolički značaj i različito artikuliran, shodno periodu ili mediju kroz čiju se prizmu sagledavao."³⁷ Mišljenja sam da tako treba sagledati i analizirani dokumentarni film, kao određenu vrstu nepristranog medija, kroz čiju se prizmu doduše u najboljoj namjeri teži prikazivanju istine. Iz intervjua sa scenaristom filma se da iščitati kako u Labinu danas nažalost još uvijek nije ostvaren dovoljno dobar omaž prema vlastitoj slavnoj prošlosti, nešto što bi osim kulturološke moglo imati i veliku turističku vrijednost.

Ono što su se Pippan, Tonetti, Marchig, Da Gioz i ostali drznuli učiniti prije više od sto godina služi kao primjer pučke složenosti i borbe za ideale. Isplativost te borbe je upitna, uzevši u obzir žrtvu i moguće posljedice; na kraju krajeva, mnogi poznati revolucionari su dali vlastite živote u toj borbi i samo pukom srećom nitko od glavnih aktera Labinske republike nije stradao na isti način, iako su, kako je ranije spomenuto, ubijena dva rudara, a sam Giovanni Pippan je kasnije ubijen u SAD-u zbog sindikalnog djelovanja. Međutim, nasljeđe koje su ostavili labinskom kraju i njegovim ljudima je od neizmjerne važnosti. Koliko god bila romantično prepričavana i različito interpretirana, temeljna ideja Labinske republike je uvijek ista. A to je kako i "mali" ljudi mogu napraviti velike stvari. I to je po meni najbitnije u cijeloj priči, to je ono čega se sjetim kad se sjetim Labinske republike.

Analizirajući kolumnu "Govore sudionici 'Labinske republike'" novinarke Liliane Vale iz 1981., jasno je kakva je surova represija od strane fašističkih vlasti vladala nad lokalnim stanovništvom Labinštine prije, za vrijeme i nakon Labinske republike. Premlaćivanja, prijetnje, zatvor, ubojstva; nizu brutalnosti nema kraja. Zato ne čudi kako je proširena dezinformacija o tome da je Labinska republika bila prva antifašistička pobuna u svijetu. Nije bila prva i, kao što je u radu prikazano, niti isključivo antifašistička, ali s obzirom na rijetkost i nemogućnost velikih pobuna u ono vrijeme, efekt Labinske republike poprimio je s vremenom puno širi simbolički značaj.

³⁷ Matošević, Andrea. "Labinska republika 1921: antropološko-povijesne bilješke uz stogodišnjicu rudarskog zauzeća ugljenokopa, samoorganizacije i otpora." *Politička misao*, god. 58, br. 1, 2021, str. 23.

POPIS LITERATURE

a) Knjige

1. Matošević, Andrea. 2011. *Pod zemljom. Antropologija rudarenja na Labinštini u 20. stoljeću*, Zagreb-Pula: Institut za etnologiju i folkloristiku i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
2. Potkonjak, Sanja. 2014. *Teren za etnologe početnike*, Hrvatsko etnološko društvo, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za etnologiju i kulturnu antropologiju.

b) Zbornici radova

1. Labinska republika 1921. godine. 1972. ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka.
2. Radnički pokret i NOB općine Labin. 1980. ur. Anđelo Verbanac, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara – Rijeka.
3. Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru. 1981. ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin.

c) Članci

1. Bratulić, Vjekoslav. 1972. "Političke stranke u Istri 1918-1923. godine." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 155-190.
2. Čulinović, Ferdo 1972. "Labinska republika (Analiza pokreta u Istri iz 1921)." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 1-22.
3. Despot, Miroslava 1972. "O štrajkovima labinskih rudara do Prvoga svjetskog rata." U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 36-80.

4. Đukić, Branko 1981. "Labinska republika u savremenoj jugoslovenskoj historiografiji". U *Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 119-122.
5. Fadljević, Miljenko 1980. "Pregled radničkog pokreta u općini Labin do 1. svjetskog rata." U *Radnički pokret i NOB općine Labin*, ur. Anđelo Verbanac, Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara – Rijeka, str. 19-32.
6. Giuricin, L. i Scotti, G. 1972. "Giovanni Pippan" U *Labinska republika 1921. godine*, ur. Vladislav Brajković i Vjekoslav Bratulić, Sjeverojadranski institut jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti Rijeka, str. 279-285.
7. Giuricin, L. i Scotti, G. 1981. "Giovanni Tonetti" U *Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 375-380.
8. Giuricin, L. i Scotti, G. 1981. "Francesco Da Gioz" U *Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 355-358.
9. Giuricin, L. i Scotti, G. 1981. "Dagoberto Marchig" U *Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 359-362.
10. Jurkić, Mirko 1980. "Neki pravni aspekti optužnice i presude labinskim rudarima na procesu u Puli 1921. godine." U *Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru*, ur. Tullio Vorano, Radničko sveučilište – Narodni muzej Labin, str. 125-136.
11. Vale, Liliana. 1981. "Uz godišnjicu smrti druga Tita, RADOM SE ODUŽITI VELIKANU". *Labinska komuna* br. 68, 1981, str. 1.

d) Znanstveni članci i radovi

1. Dukovski, Darko 1994. "Fašistički sindikati u Istri 1919. – 1929." *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 26, br. 3, 1994, str. 451-474.
2. Matošević, Andrea 2021. "Labinska republika 1921: antropološko-povijesne bilješke uz stogodišnjicu rudarskog zauzeća ugljenokopa, samoorganizacije i otpora." *Politička misao*, vol. 58, br. 1, 2021, str. 7-26.
3. Matošević, Andrea 2020. "Druga Labinska republika 1987. godine. Povijesno nasljeđe, štrajkaška fonografija i fotografije obustave rada." *Etnološka tribina*, vol. 50, br. 43, 2020.
4. Žerjavić, Vladimir 1993. "Doseljavanja i iseljavanja s područja Istre, Rijeke i Zadra u razdoblju 1910.-1971." *Društvena istraživanja*, vol. 2, br. 4-5 (6-7), 1993, str. 631-656.

e) Internetski izvori

1. *POSLJEDICE RATA: STUDIJE DVAJU SLUČAJEVA, Posljedice Prvoga svjetskoga rata u Istri*, dostupno na <https://www.matica.hr/hr/429/posljedice-prvoga-svjetskoga-rata-u-istri-23828/> (pristup 20.5.2021.)
2. *Giuseppina Martinuzzi*
<https://istra.lzmk.hr/clanak.aspx?id=1678> (pristup 23.5.2021.)
3. Narodni muzej Labin
<http://www.iti-museum.com/hr/zbirke/narodni-muzej-labin/o-muzeju/> (pristup 25.5.2021.)
4. *LABINSKA KOMUNA - PRVI BROJ OBJAVLJEN JE 24. TRAVNJA 1976.*
<https://labinska-republika.blogspot.com/2018/03/labinska-komuna-prvjul-ondai-broj.html>
(pristup 23.3.2022.)
5. *SPOMENIK RUDARU BORCU U LABINU - TRI DESETLJEĆA ZABORAVA!*
<https://labinska-republika.blogspot.com/2015/02/spomenik-rudau-borcu-u-labinu-tri.html?m=1> (pristup 2.9.2022.)

f) Filmografija

1. Goran Načinović, Level 52 "Labinska republika: stvarnost iza legende", HRT 2021.

g) Kazivač

1. Toni Juričić – razgovor vođen u kolovozu 2021.

h) Novine

1. Labinska komuna – izdanja iz 1981.; brojevi 63, 64, 65, 67, 68, 76 i 77

POPIS PRILOGA

Slika 1. Razglednica s motivom Labina iz razdoblja ranih dvadesetih godina 20.st.

Izvor:

<https://labinska-republika.blogspot.com/2015/03/labin-stenice-pocetkom-dvadesetih-20.html>
(2.9.2022.)

Slika 2. Prosvjed radnika Uljanika. Na fotografiji je vidljiv i natpis "Kova je naša", najpoznatija krilatica pobunjenih rudara iz vremena Labinske republike

Autor fotografije: Duško Marušić / Pixsell

Izvor:

<https://www.vecernji.hr/vijesti/uprava-uljanika-planove-prilago-ava-koncaru-u-kombinaciji-i-nekretninski-biznis-1274266> (21.5.2021.)

Slika 3. Crvena straža

Izvor: Narodni muzej Labin

Slika 4. Giovanni Pippan

Izvor:

<https://www.istrapedia.hr/hr/natuknice/870/pippan-pipan-giovanni> (15.7.2021.)

Slika 5. Giovanni Tonetti

Izvor: Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru, Labin - Rijeka, str. 376

Slika 6. Francesco Da Gioz

Izvor: Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru, Labin - Rijeka, str. 356

Slika 7. Dagoberto Marchig

Izvor: Radnički pokret Labinštine 1921.-1941. sa širim osvrtom na Istru, Labin - Rijeka, str. 360

Slika 8. Replika rudarskih hodnika u labinskom muzeju

Izvor: <https://uciliste-labin.hr/o-nama/o-muzeju/> (13.6.2021.)

Slika 9. Naslovna strana broja 63

Izvor: Labinska komuna, broj 63, 1981.

Slika 10. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'"

Izvor: Labinska komuna, broj 64, 1981.

Slika 11. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'" br. 64

Izvor: Labinska komuna, broj 64, 1981.

Slika 12. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'" br. 64

Izvor: Labinska komuna, broj 64, 1981.

Slika 13. Članak iz broja 65

Izvor: Labinska komuna, broj 6r, 1981.

Slika 14. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'"

Izvor: Labinska komuna, broj 64, 1981.

Slika 15. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'"

Izvor: Labinska komuna, broj 65, 1981.

Slika 16. Članak iz broja 67

Izvor: Labinska komuna, broj 67, 1981.

Slika 17. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'"

Izvor: Labinska komuna, broj 68, 1981.

Slika 18. Kolumna "Govore sudionici 'Labinske republike'"

Izvor: Labinska komuna, broj 68, 1981.

Slika 19. Članak iz broja 76

Izvor: Labinska komuna, broj 76, 1981.

Slika 20. Članak iz broja 77

Izvor: Labinska komuna, broj 77, 1981.

Slika 21. Neki od učeničkih radova na tematiku rudarske baštine

Izvor:

http://os-ilribar-labin.skole.hr/fotogalerija?show=album&id=211&limit=&curr_page=2
(21.6.2021.)

Slika 22. Sat postavljen u Labinu koji je odbrojavao dane do obljetnice

(FOTO: Facebook/Dani Labinske republike)

Izvor:

<https://www.lupiga.com/vijesti/kova-je-nasa-sto-godina-od-crvene-republike-i-prvog-antifasistickog-ustanka-u-europi> (20.6.2021.)

Slika 23. Fotografski doprinos lokalnome natječaju od strane autora diplomskog rada

Slika 24. Fotografski doprinos lokalnome natječaju od strane autora diplomskog rada

Slika 25. Promo plakat sa službenim sloganom na kojem su vidljive dominantne boje (crna i zelena) po kojima je mnogima poznat labinski identitet

Izvor:

<http://www.labin.hr/labin-2021-docekuj-u-pripremanama-velikog-jubileja-100-godina-labinske-republike> (15.2.2022.)

Slika 26. Isječak iz filma "Labinska republika: stvarnost iza legende"

Slika 27. Isječak iz filma "Labinska republika: stvarnost iza legende"

Slika 28. Službeni promo materijal za film

Izvor:

<http://www.liburniafilmfestival.com/Arhiva/19.-LFF/Filmovi/Labinska-Republika-stvarnost-iza-legende> (1.5.2022.)

Sažetak

Labin je danas poznat uglavnom po ljetnoj turističkoj ponudi, zahvaljujući atraktivnoj obali i povoljnoj klimi tijekom ljetne sezone. Ali taj gradić na istočnoj obali Istre krije jednu mnogo značajniju povijesnu priču. Na području Labina se odigrala najpoznatija rudarska (radnička) pobuna u ovom dijelu Europe, a i šire. Riječ je dakako o Labinskoj republici, štrajku rudara iz 1921. koji se ostvario u obliku kratkotrajne samouprave. Iako je među rudarima dugo vladalo nezadovoljstvo radnim uvjetima, glavni povod ustanku je bilo premlaćivanje sekretara sindikalne federacije, Giovannija Pippana. Otpor koji je uslijedio ušao je u legendu i od onda se redovito na godišnjicu obilježava na području Labina i okolice. Iako je riječ o veoma značajnom događaju za labinsko podneblje, dojam je da se u Labinu nije poduzelo dovoljno da ta priča premaši lokalne okvire, unatoč znanstvenim radovima, filmovima i višekratnim raskošnim manifestacijama koje su se odvijale uglavnom na okrugle obljetnice. Posljednja značajnija je bila stota o kojoj se detaljnije pisalo u ovome radu i koja je jedan od glavnih povoda pisanju ovog diplomskog rada.

Ključne riječi: Labin, rudari, Labinska republika, pobuna, stota obljetnica

Summary

Today, Labin is known mainly for its summer tourist offer, thanks to the attractive coast and favourable climate during the summer season. But that small town on the east coast of Istria hides a much more significant historical story. The most famous miners' (workers') rebellion in this part of Europe and beyond took place in the area of Labin. It is, of course, about the Republic of Labin, a miners' strike from 1921 that took the form of short-term self-government. Although dissatisfaction with working conditions reigned among the miners for a long time, the main reason for the uprising was the beating of the secretary of the trade union federation, Giovanni Pippan. The resistance that followed became a legend and since then it is regularly commemorated on the anniversary in the area of Labin and its surroundings. Although it is a very significant event for the Labin area, the impression is that not enough has been done in Labin to make this story go beyond the local boundaries, despite published research, feature films, documentaries and multiple lavish events that took place mainly on anniversaries. The last significant one was its hundredth anniversary, which was studied in detail in this paper and which is one of the main reasons for writing this thesis.

Key words: Labin, miners, Labin republic, rebellion, hundredth anniversary